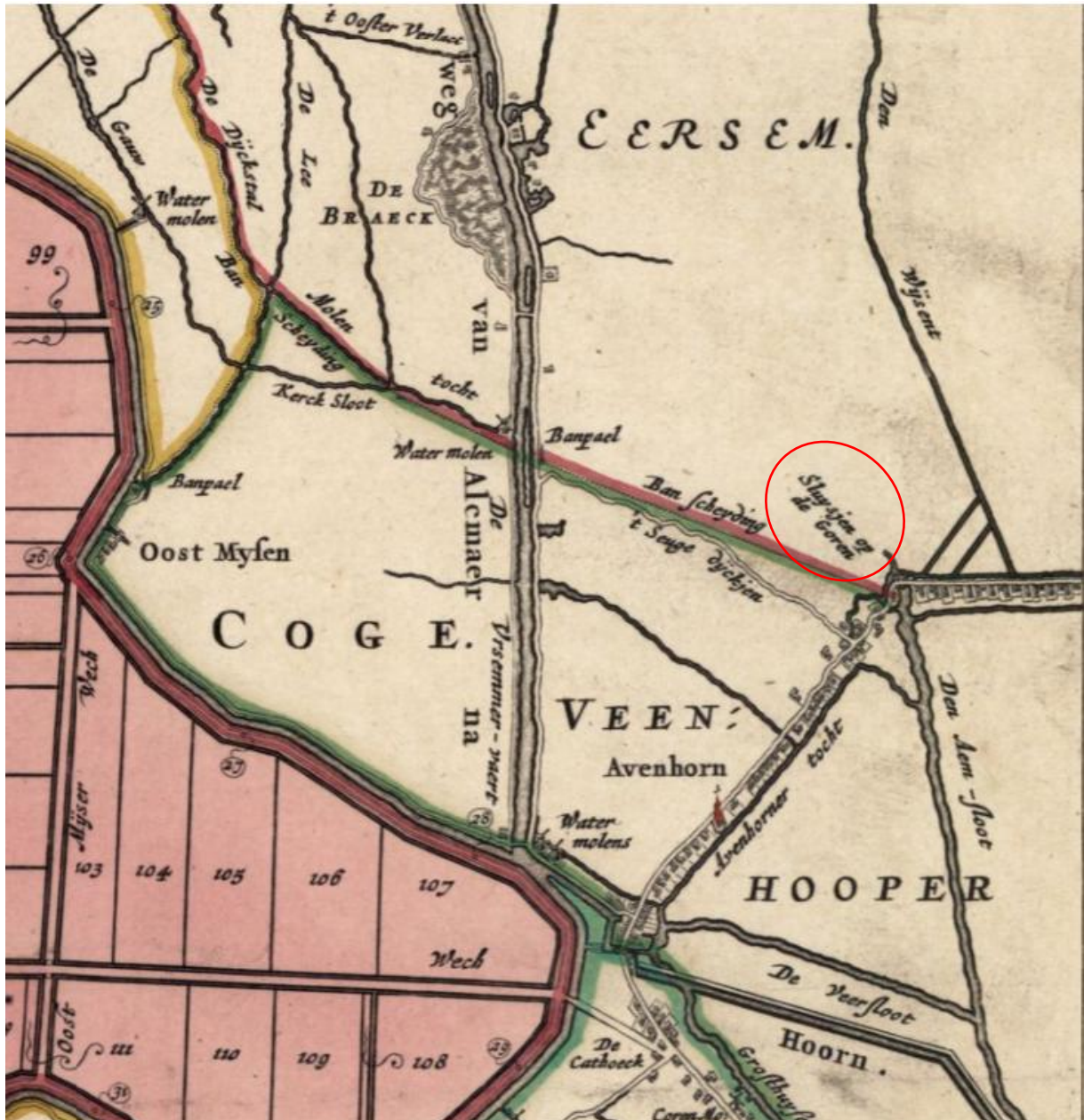

Sluysjen op de Goren

Historische beschrijving van ruim 500 jaar de “sluis”
op de grens van De Goorn, Ursem en Avenhorn.

1658 (uitsnede) Kaart Beemster met aanduiding sluysjen de Goren van Daniel van Breen.

Door Frans Blom en Erik Koning.

Met medewerking van Lourens Schuijtemaker.

Met dank aan:

- Lise Koning (Noord-Hollands archief)
- Fam. Cees Pronk
- Wim Potveer
- Henk Lenting jr.
- Jos en Irma Laan
- Jan Floris
- Diederik Aten
- Historische kring Ursem
- Lourens Schuijtemaker (HV Hemony)
- Jan Beemsterboer
- Ansichtkaarten Co Beemsterboer
- Westfries archief

Bij gebruik van gegevens uit dit boekje wordt bronvermelding zeer op prijs gesteld.

Heeft u nog informatie/ foto's o.i.d. m.b.t. het sluisje op de Goorn dan houden wij ons aanbevolen.

Sluysen op De Goren

Op de schuur van de familie Blom aan De Goorn 83 staat geschreven "het Sluisje". Een herinnering aan de sluis, op de grens van Avenhorn, Ursem en De Goorn, dat de waterverbinding tussen de Ursemmer- en Westerkoggepolder was. Het buurtje aldaar wordt in de volksmond nog steeds zo genoemd maar de sluis is er al lang niet meer.

Frans Blom en Erik Koning zijn beide geboren in het buurtje bij de sluis. Daardoor hebben zij vele polderschuiten voorbij zien komen. In hun jonge jaren was de sluis onderdeel van de dagelijkse gebeurtenissen en ze wisten niet dat deze bijzondere plek al een lange geschiedenis heeft. Nu bijna 50 jaar later hebben zij, met de hulp van Lourens Schuijtemaker, geprobeerd dat stukje geschiedenis te achterhalen.

De schutsluis zoals wij hem kenden werd in 1942 gebouwd in opdracht van de banne en polder Ursem. Er moest vanwege materiaalgebrek wel gebruik worden gemaakt van de beschoeiingen van de al aanwezige overhaal. Die was namelijk in 1917 geplaatst door landbouwvereniging "de Toekomst". Er was begin 1900 geen verbinding tussen de polder Westerkogge en de polder Ursem. De tuinders moesten de producten, die ter veiling werden gebracht, van de ene naar de andere schuit oversjouwen.¹ Er werd van alles in het werk gesteld om een sluis of overhaal te bouwen. De polder Westerkogge maakte toen bezwaar tegen een sluis omdat er teveel water in de polder Westerkogge zou vloeien. Daarom werd in het najaar van 1916 landbouwvereniging "de Toekomst" opgericht met aandeelhouders². Ze betaalden 25 gulden als renteloos voorschot.

¹ West Fries dagblad, onze courant van 16 april 1941.

² Onze Courant, 27-12-1916

zal een renteloos voorschot moeten storten van f 25, en het overige geld wat er noodig is door de vereeniging te leenen.

Tijdens de vergadering gaven zich 28 personen als lid op, waarna een bestuur werd gekozen en wel de heeren Jb. Bakker, B. Koppes, P. Mantel, A. Schouten en P. Bakker, welke de zaak nu verder zullen uitwerken.

Onze Courant: 27 december 1916

J.J. Bakker en H. Koppes, voorzitter en secretaris van deze vereniging, vroegen de Drechterlandschenweg (huidige De Goorn) te mogen doorsnijden met een overhaal en het plaatsen van een brug om het verkeer op deze weg niet te bemoeilijken. In onderstaande handgeschreven brief³ (figuur 1) geven zij aan dat door de uitbreiding van de groentemarkt en oprichting van Veiling A&O in Avenhorn in 1914 het noodzakelijk was om een betere vaarverbinding te maken vanuit de Ursemmerpolder om de aanvoer per schuit te vereenvoudigen.⁴ Daarnaast werd zo ook een betere verbinding tot stand gebracht naar station Scharwoude aan de spoorlijn richting Amsterdam.

spoorlijn in Scharwoude 1922. (bron Co Beemsterboer)

1920 links veiling Avenhorn en rechts de losplaats aan de

³ Westfries Archief (hierna: WA), 1322 Dorpsbestuur en gemeentebestuur Berkhout 1477-1925, inv. nr. 542.

⁴ Schager Courant, 11-1-1917.

1917 Febr. 1

Aan
het Bestuur van de Banne en
den Polder Berkhout.

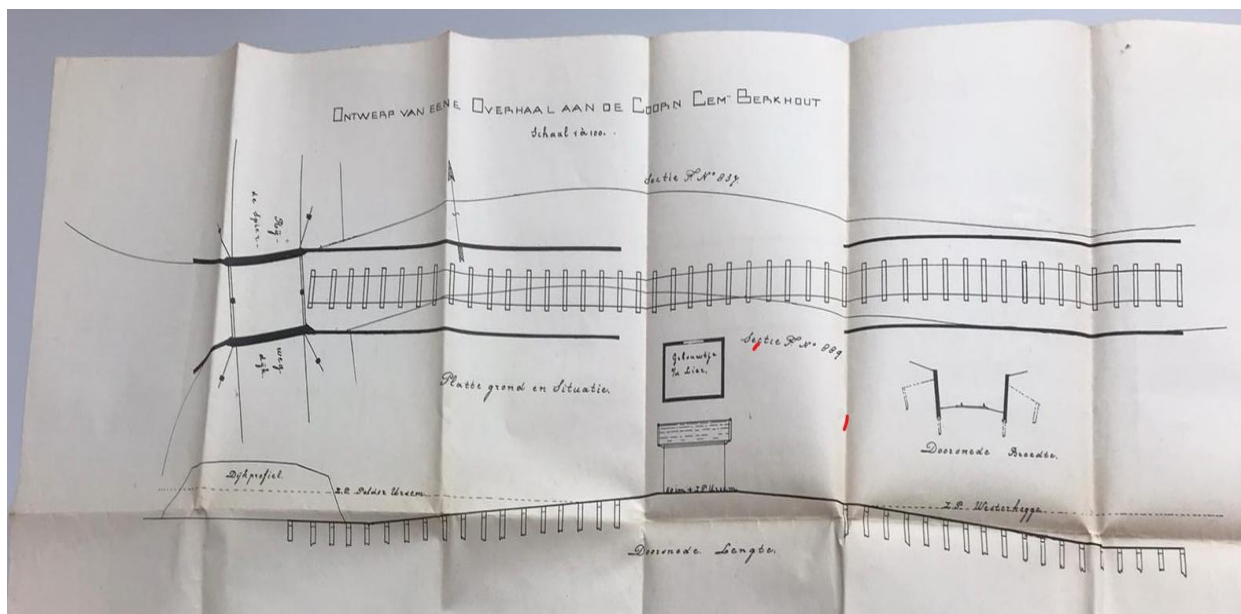
Geven met verschuldigd en eerbied te kennen de onder-
geteekenden Jacobus Bakker en Albertus Koppes,
in hunne kwaliteit van respectievelijk van Voorzitter
en Secretaris van de Vereeniging "De Toekomst", gewes-
tigd aan de Goorn (gemeente Berkhout),
dat zij in verbinding en samenwerking met de Groenten-
vereniging "Aventhorn" te Aventhorn het plan hebben
gemaakt om de teelt van tuinbouwproducten intensi-
vier te maken door den afzet dier producten te ver-
beteren;
dat zij voor intensiever teelt en verbeterden afzet een
verbetering in de toevaerwegen noodzakelijk achten;
dat tot verbetering dier toevaerwegen een doorsnijding
van den Drechtstreeklandschen weg aan de Goorn (gemeen-
te Berkhout) hun wenschelijk voorkomt;
dat zij om het verkeer langs dien weg niet te bemoeie-
lijken, die doorsnijding met een brug, waaraan over-
haal voor vaartuigen, wenschen te overbruggen;
redenen, waarom zij Uw College beleefd verzoeken, die
doorsnijding en overbrugging, waarvan plan, omschry-
ving en teekening hiernaevens gaan, te mogen bewerkstel-
ligen.

Hierwelk doende, enz
Samens het Bestuur
Goorn (gemeente Berkhout) der vereeniging "De Toekomst".
den 1 Februari 1917.
J. Bakker Voorzitter
J. Wapler. Secretaris

2020

Figuur 1 Brief bestuur landbouwvereniging "De Toekomst"

De vergunning voor de bouw van de overhaal werd op 13 februari 1917 afgegeven met als kadastraal nummer F 837.⁵ J. Ooms uit Avenhorn mocht de overhaal bouwen. Hij was de laagste inschrijver met een aanneemsom van 5667 gulden. De levering van de lier, rails, lorrie en staaldraad werd gegund aan de heer W. Klaver uit Rustenburg voor 1750 gulden. Om de overhaal recht aan te leggen was er extra ruimte nodig. Er moest een stukje grond van het erf, huidig De Goorn 83, van J. Groot (overgrootouder van Frans) worden weggegraven. Hij had de grond gratis beschikbaar gesteld maar wilde als tegenprestatie dat er een hek werd geplaatst.

Figuur 2 Tekening overhaal en brug 1917 Het lierhuisje stond op het hoogste punt. (bron Westfries archief 1322-542)

De overhaal werd 21 juni 1917 feestelijk geopend. In een deel van het artikel hiernaast kun je lezen dat het bestuur plaats nam in een versierde schuit en werd overgehaald op een lorrie. In de openingsrede van voorzitter Jacob Bakker was aandacht voor het algemeen belang: *“Mijn Heeren! Dat deze overhaal moge blijken te zijn een nuttige zaak in ons aller belang, verklaar ik hem voor geopend en neem ik hem in uwer naam in gebruik.”* Er werd met een daverend hoera geantwoord. Hij vervolgde met: *“Laat de spreuk Eendracht Maakt Macht levendig gehouden worden, dan zal onze vereeniging “de Toekomst” geen verkeerde naam hebben gekozen.”* Na de opening dronken genodigden bij café Bontje nog ‘eere wijn’ om de opening te vieren.⁶

GOORN.
— Donderdagmiddag werd alhier de overhaal van de vereeniging “De Toekomst” in tegenwoordigheid van tal van genodigden geopend. Nadat het bestuur der vereeniging “De Toekomst” in ’n versierde schuit had plaats genomen werd op de lor gevaren, en de schuit werd overgehaald uit den polder Ursem, in den polder Berkhout, wat vlug en uitstekend ging. Door den voorzitter, de heer Jb. Bakker, werd een openingsrede gehouden. Spr. begon te zeggen, dat de tijd wel snel gaat. Nauwelijks is het vierde jaar voor de Groentemarkt te Avenhorn aangebroken, of de behoefte aan verbinding tussehen de genoemde polders deed zich meer en meer gevoelen, om op een gemakkelijke wijze de landbouwproducten ter veiling aan te kunnen bieden.

⁵ WA, 1322 Dorp Berkhout, inv. nr. 542.

⁶ Onze Courant, 26-6-1917

Figuur 3 Overhaal “de Toekomst” en brug grens Avenhorn en De Goorn, omstreeks 1936. (Historische Kring Ursem). Bij het huis staan, Anna Overboom-de Boer met dochter Nel en Cees Overboom, op de schuit met balen aardappelen zit vrachtschipper Cor Vlaar.

De eerste jaren werden er ongeveer 600 schuiten overgehaald.¹ *In 't eerst ging alles heel primitief, maar na verloop van eenige jaren werd dit veel beter.*⁷ Voor het gebruik maken van de overhaal moest worden betaald. Tarieven van de over te halen schuiten werden als volgt bepaald: schuiten van 2 ton betaalden 1 gulden, 3 ton 1,50 gulden, 4 ton 2 gulden, kleinere schuiten 75 cent en ledige schuiten 50 cent.⁸ De bediening en het onderhoud van de overhaal was in handen van smederij Jn. Floris aan De Goorn. Jan Floris gaf aan dat zijn ouders toen op de Goorn woonden in het sluisbuurtje naast het huis van Frans. Zijn opa en oma hadden de smederij op de Goorn. Een van de medewerkers, de heer Hinke, woonde bij de overhaal aan het West. Vanuit de familie Floris of van de familie Hinke was er altijd wel iemand om de overhaal te bedienen.

De overhaal werd regelmatig geolied en ingevet maar moest ook regelmatig onderhouden worden. Daarvoor werd de overhaal dan gesloten voor een bepaalde periode. Een jaar na de opening (1918) ging de overhaal al gelijk een maand dicht. In 1929 besloot de *landbouwvereniging* “de Toekomst” om de overhaal zelfs geheel te veranderen lezen we in een onderstaand krantenartikel (figuur 4).

⁷ Westfriesch dagblad onze courant. 30 jan 1933

⁸ Enkhuizer Courant, 31-3-1917, 6; WA, 1752 Gemeentebestuur Berkhout, 1926-1978, inv. nr. 1015.

DE GOORN.

VEREENIGING „DE TOEKOMST”

Bovengenoemde vereeniging besloot in hare vergadering van Dinsdag j.l. om de overhaal, door haar geëxploiteerd voor de verbinding van den polder Ursem en den polder Westerkogge geheel te veranderen. Hiertoe zal een electromotor van 6 P.K. worden geplaatst en zal de trekinrichting ondergronds worden ingebouwd. Doel hiervan is vlugger over te halen en schuiven met inhoud van 5000 kg. over te brengen. De uitvoerders hiervan zijn de heeren Jn. Floris voor motor en ijzerconstructie en Jb. Borst voor betonwerk.

Figuur 4 Artikel uit Onze Courant 7 februari 1929

In 1932 werd na vele jaren werk het laatste gat in De Afsluitdijk gedicht. In de herfst van dat jaar heeft de banne Ursem veel last van hoog water. Dat werd zo erg dat er geulen gegraven moesten worden om water te lozen in de Westerkogge.⁹ De voorzitter van vereeniging “de Toekomst” dacht dat dit door de komst van de Afsluitdijk in de toekomst meer zou gebeuren. Hij pleitte daarom in een vergadering weer voor de bouw van een sluis om zo ook eenvoudig overtollig water van de banne Ursem te kunnen afvoeren. Er werden zelfs al twee ontwerpen besproken. Een sluis van 10 meter met 2 deuren en een sluis van 30 meter met 3 deuren. De leden stemden in en gaven het bestuur mandaat om de mogelijkheid van een sluis verder te onderzoeken. Er werd op die vergadering ook besloten om 900 gulden aan aandelen uit te betalen. Daarnaast zouden de tarieven van het overhalen worden verlaagd als de sluis er niet zou komen. Respectievelijk 35 cent voor 3 ton, 60 cent voor 4 ton en bij meer dan 4 ton betaalden men 80 cent.

In een artikel uit 1933 (hieronder) werd er besloten tot de aanleg van de sluis..¹⁰ De sluis liet, door de slechte economische tijden, echter nog even op zich wachten. Er werden in dat jaar wel een record aantal schuiten overgehaald.

— AVENHORN.

Een sluis. — In de vergadering van „de Overhaal” aan de Goorne is besloten tot den aanleg van een sluis aldaar. Wanneer er een sluis is, bestaat de mogelijkheid bij eventueelen hoogen waterstand in den Ursemmerpolder, dat deze zijn water kan loozen in de Westerkogge. Nu de afsluitdijk gereed gekomen is, vreest men, dat een hooge waterstand meermalen zal voorkomen.

⁹ Westfriesch dagblad onze courant. 30 jan 1933

¹⁰ Noord Hollandse courant 2-2-1933.

OVERHAAL „DE TOEKOMST”.

Dezer dagen hield de Vereen. „De Toekomst” haar Alg. Jaarverg. in de zaal van den heer Bontje. De Voorz. opende de vergadering en heet allen welkom, zegt dat het jaar 1933 een druk jaar voor de Vereen. is geweest, gezien het plan om een sluis te bouwen, maar door de slechte tijden is dit uitgesteld, spr. hoopt dat de besprekingen tot bloei der Vereen. mogen zijn en vraagt lezing der Notulen welke onder dank worden goedgekeurd.

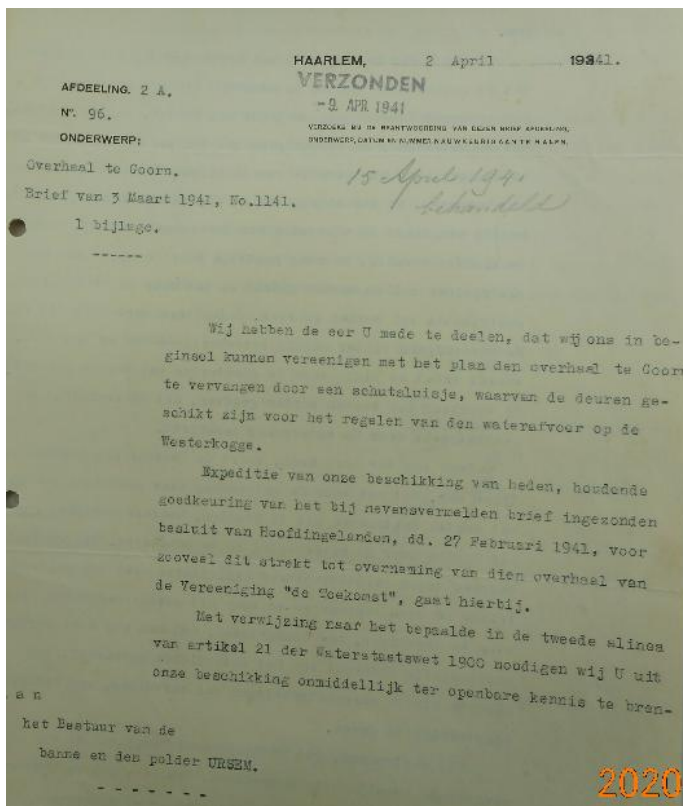
Uit het jaarverslag bleek dat dit jaar een record aantal schuiten werd overgehaald, wat nog wel een honderdtal meer zou geweest zijn wanneer de vorst niet zoo vroeg was ingetreden.

Uit het financieel verslag vernemen we dat de ontvangsten waren f 2611.38, Uitgaven f 1786.80. Batig saldo f 824.58.

De Penningm. werd een woord van dank gebracht voor zijn gehouden beheer.

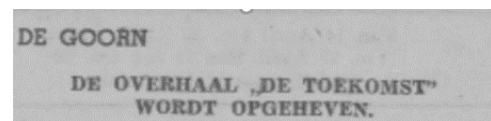
Verkiezing bestuur. De afgetr. bestuursleden werden met bijna algem. stemmen herkozen. In de vacature van de heer K. Iemeijer werd gekozen de heer D. Grooteman. Van de rondvraag werd geen gebruik gemaakt en sluit de Voorz. de vergadering.

In 1938 was er nog een keer groot onderhoud aan de overhaal en was het aantal schuiten dat werd overgehaald gestegen naar ruim 2000. Drie jaar later, op 27 februari 1941, stemde de provincie Noord Holland in met het vervangen van de overhaal door een schutsluisje waarvan de deuren, naast het doorlaten van schuiten, ook geschikt waren voor het regelen van de waterafvoer (lozingssluis) van de

banne Ursem op de Westerkogge. Ursem kreeg namelijk van Rijkswaterstaat te horen dat ze geen stookolie meer kregen voor het dienstgemaal en dat het overtollige water maar op de Westerkogge geloosd moest worden.¹¹ De plaats van de overhaal was de enige plek waar dit voldoende gerealiseerd kon worden. De overhaalplek werd door de banne en polder Ursem overgenomen van de landbouwvereniging "de Toekomst" om de sluis te kunnen bouwen.¹¹

Vereeniging "de Toekomst" mocht de sluis namelijk niet exploiteren omdat het geen publiek rechterlijk lichaam was en hief zichzelf na 24 jaar op.¹ De overhaal ging eind april 1941 definitief dicht. De 'overhaalder' Jan Floris werd bedankt voor zijn werk.

Het kassaldo van "de Toekomst" in totaal 1.154,35 gulden werd overgedaan aan de polder Ursem. Om de sluis te kunnen bouwen werd door de banne en polder Ursem een lening aangegaan van 5.000 gulden bij de provincie. De brug in de Drechterlandse Weg (De Goorn) die ook verbreed moest worden, kwam in eigendom van waterschap Drechterland.¹²

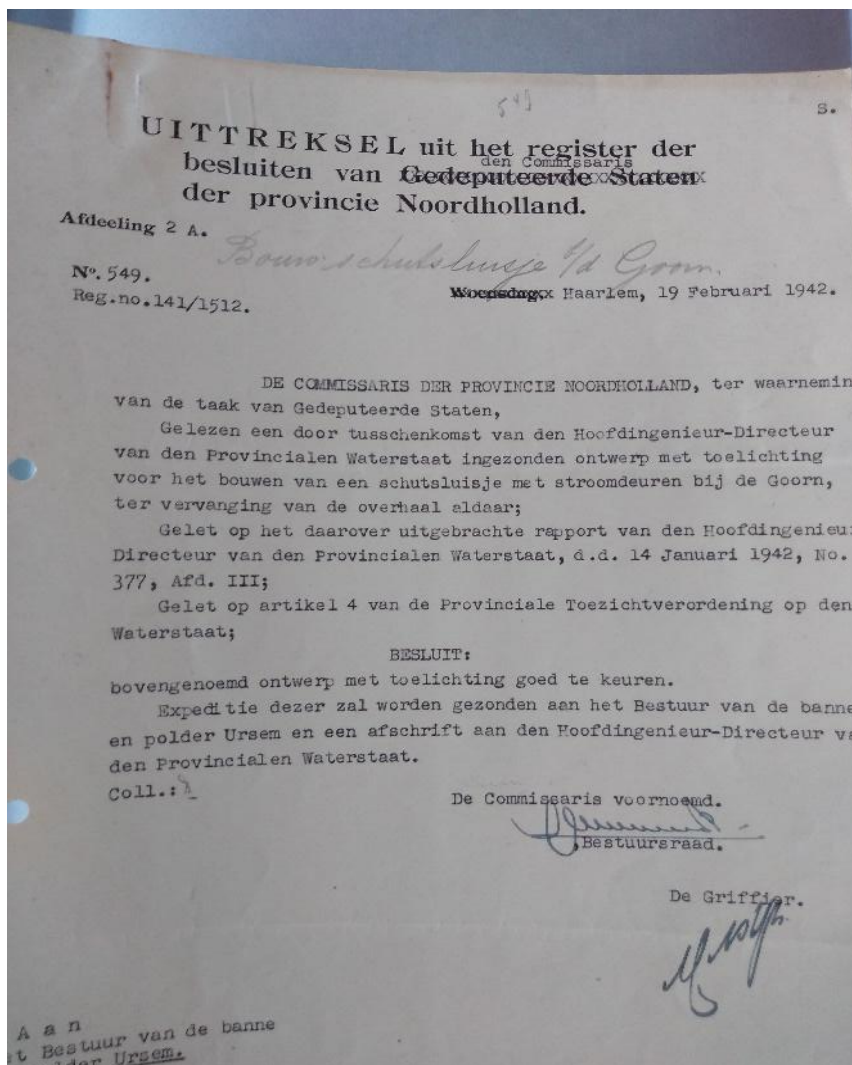
¹¹ WA, 1394 Banne en polder Ursem, 1857-1975, inv. nr. 270 en 279.

¹² WA, 1562 Ambacht van West-Friesland genaamd Drechterland en hoofdingelanden van West-Friesland (Drechterland), 1572-1973, inv. nr. 3876.

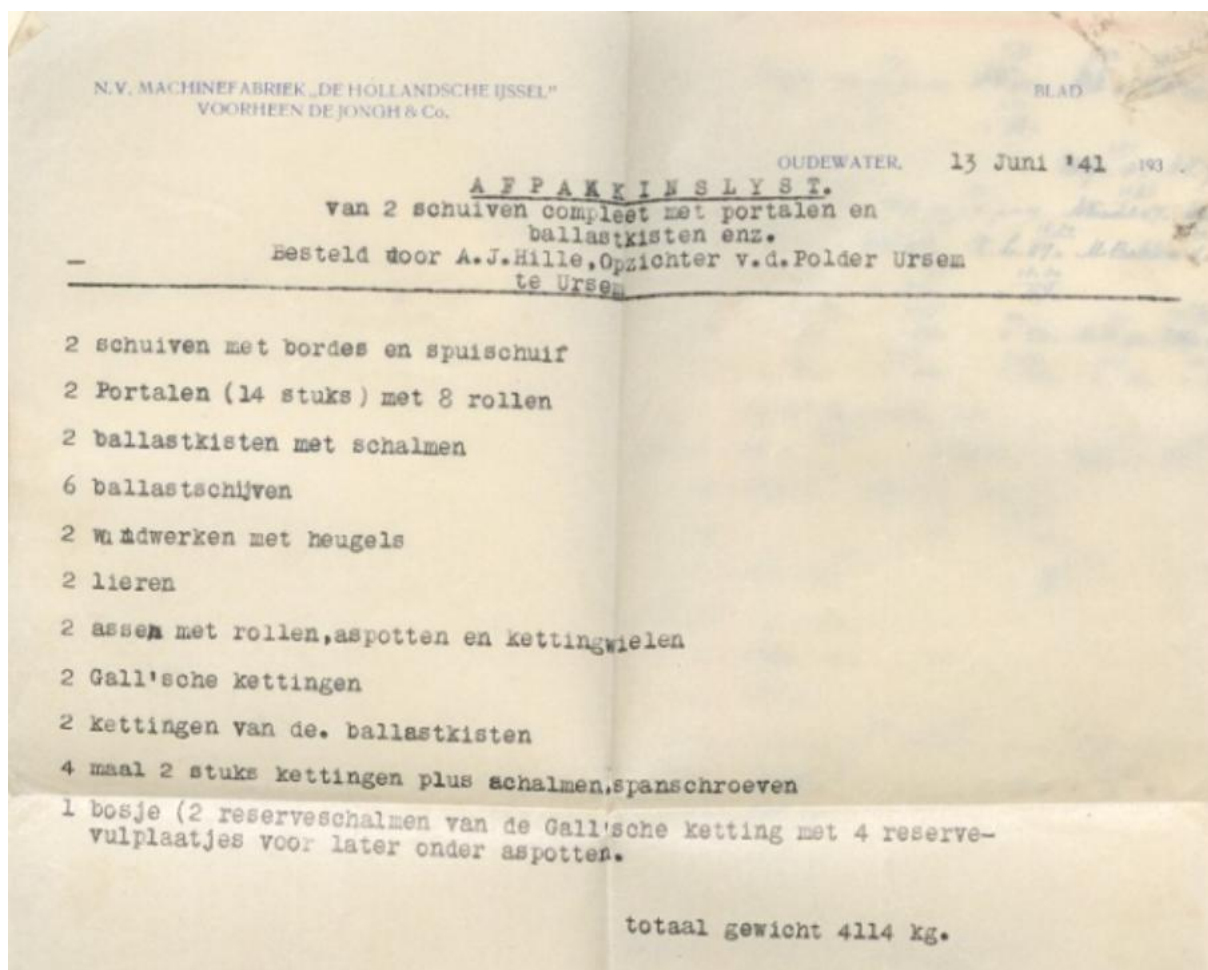
We hebben geen aanwijzingen kunnen vinden wanneer de sluis geopend is. Er zijn aanwijzingen dat de sluis al direct na het sluiten van de overhaal in 1941 gebouwd werd. Briefwisselingen tussen de bouwer Hille, provincie, leverancier sluisdeuren etc. zijn van 1941. In een schrijven van de provincie van 29 juli 1941 (hieronder) lijkt het er zelfs op dat de overhaal al is omgebouwd tot lozings- en schutsluis.

Door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat wordt het gevoelen van Gedeputeerde Staten gevraagd omtrent Uw hierbijgaand schrijven van 20 Juni 1941, No. 1153, waarin concessie wordt gevraagd voor het heffen van rechten aan den door U van de voormalige Vereeniging "de Toekomst" overgenomen overhaal in den Goorneweg, welke overhaal vanwege Uwe banne is omgebouwd tot loozingsluis, tevens te gebruiken als schutsluis.

Goedkeuring voor het ontwerp van de sluis kwam echter op 19 februari 1942 (figuur uittreksel hieronder). We nemen dan ook aan dat de sluis direct daarna gebouwd werd.

Aannemer Arie Hille uit Ursem bouwde de nieuwe sluis, met 2 schuiven, in het begin van de 2^e wereldoorlog. Dat ging niet vanzelf in een tijd van materiaal schaarste. Hij werd op zijn vingers getikt voor het niet melden van gebruik van extra materiaal. Daarom moest hij wel eerst de "algemeen gemachtigde voor wederopbouw" in Den Haag overtuigen van de noodzaak van zijn bestellingen voor de bouw kon beginnen. Het drijfwerk, 2 stuks schuiven met portalen, ballastkisten en lierwerken van de sluis werden besteld bij de N.V. machinefabriek de Hollandsche IJssel in Oudewater en per 5 tons-vrachtwagen naar De Goorn getransporteerd.

De brug en weg werden verbreed door aannemingsbedrijf J. Ooms. Pz. Daarvoor ging het waterschap Drechterland nog wel over tot "aankoop, ruil en/of verkoop van enkele kleine percelen grond ten behoeve van de verbreding van den weg en den brug te Goorne".¹³

Afschriften van betalingen aan personeel en materiaal voor de sluis in crediteurenarchief van Polder Ursem in 1941 t/m 1943. We zien Arie Hille en Cor Kooij, Lenting en schilder Appelman die de koolteer op de deuren heeft aangebracht.

¹³ Westfriesch dagblad onze courant 28-11-1941

Polder Wrosem Sluis 't d Goorn.

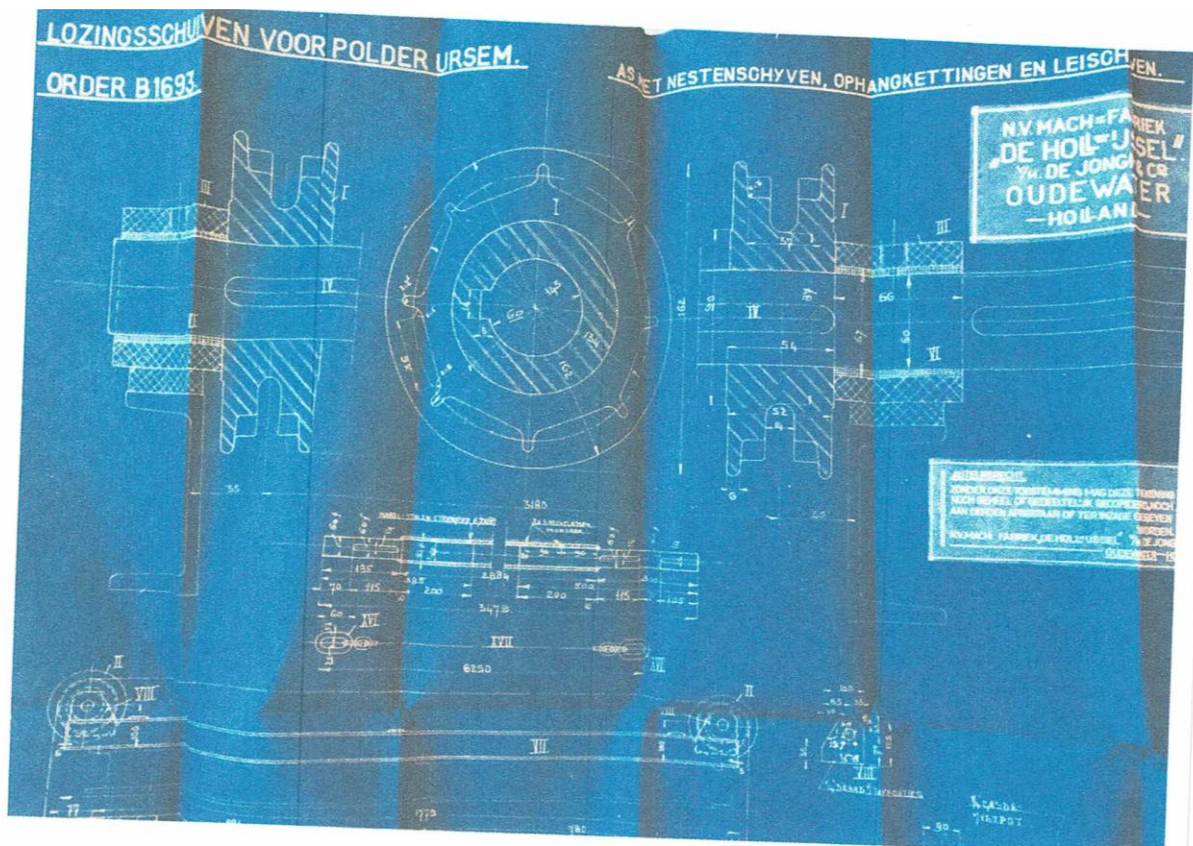
Oct. 31.	Atbille $\frac{702}{13}$ z. Eghooy $\frac{702}{13}$ z.	transport.	5742 42
Nov. 8.	Wolgringen, Moach Allic, pvetikatoen. Atbille $\frac{432}{8}$ z. Eghooy $\frac{432}{8}$ z.		14.04 1.-
Dec. 6.	1.60 die Farrak. $\frac{2.16}{5/2}$ m. Eghooy $\frac{594}{11}$ z.		8.64 7.94
" 27.	Eghooy $\frac{2.16}{4}$ z. nota Lenting. $\frac{61.24}{77.35}$ nota Appelmann.		2.16 138.64
		te Samen.	f. 5914.84
	terug. $\frac{1}{103}$ ad gr. $\frac{1}{13}$ m. ad. 20	f. 80.60	
	124 ad vr. 2-9 $\frac{1}{2}$ d. ad 15	18.60	
	175 ad vr. $1\frac{3}{4}$ $5\frac{1}{2}$ d. " 12	21.-	
	material E Solank.	f. 120.20	
	b.l.p.c. $\frac{8.40}{1\frac{1}{2} m^3}$ grast, $\frac{10.-}{1 m^3}$ sand.	24.40	
		Aslijft.	f. 5770.24

1942.	Sluis af de Goorn. Polder Ursem.		
Jan. 3.	af de Peilschalen. Lahn. $\frac{10}{100}$ Eij Kroonj 3 z $\frac{180}{100}$		2 20
Maart 20.	Athille $\frac{960}{100}$ 10 z Eij Kroonj $\frac{1020}{100}$ 17 z 4 Meilbonten $\frac{160}{45}$ $\frac{160}{45}$		2 140
Juni 20	4 bonten $\frac{160}{60}$ en 4 bonten $\frac{160}{65}$. 1 splitpen. $\frac{5}{15}$ 1/2 fl. olie $\frac{1410}{1410}$		2 50
" 27.	10 kg koolteer $\frac{300}{150}$ 3 z Eij $\frac{150}{150}$ 25 z P. Poland 30 z $\frac{202}{202}$		3 420
	5 kg koolteer P. Poland 6 z $\frac{202}{202}$		4 32
		Te Samen $\frac{1}{1}$	64 62 ✓
	Voldaan bijl. 26/1 1943.		
1943.	Sluis af de Goorn. Polder Ursem.		
Mei. 15	1 flesch olie. 1 kg consistentievet. $\frac{50}{975}$		1 80
" 22	Eij Kroonj $\frac{14}{2}$ $\frac{1120}{42}$ 1/2 de Boer 15 z $\frac{975}{3775}$		20 95
" 22	Eij Kroonj $\frac{50}{144}$ 7 z + 1/2 z. 1/2 de Boer 55 z + 1/2 z. $\frac{3775}{50}$		79 75
" 20.	9 ad. vr. $\frac{544}{50}$ + 6 ad. 1 slot sch. $\frac{100}{15}$ 1 sluitring. $\frac{35}{125}$ 1 m staalpl. $\frac{50}{20}$		2 04
" 20.	1/2 fl. olie. 9 splitpenne 1 kg Peilschalen 5 kg zw. teer $\frac{110}{650}$		3 90
" 20.	Eij Kroonj $\frac{2}{2}$ 1/2 de Boer 10 z $\frac{650}{650}$		8 10
	Voldaan bijl. 3/2 1944	Te Samen $\frac{1}{1}$	116 54 ✓
1944			

De sluis was in 1942 operationeel. Deze nieuwe verbinding met de polder Ursem werd door de veiling Avenhorn & Omstreken met een jaarlijkse bijdrage gewaardeerd. Het regelen van het waterpeil in de polder Ursem kon nu ook worden gevolgd door haar voorzitter J.J. (Jacob) Bakker. Er werd een peilschaal in de sloot bij zijn boerderij aan De Goorn geplaatst. Daar woont tegenwoordig de familie van Bommel.

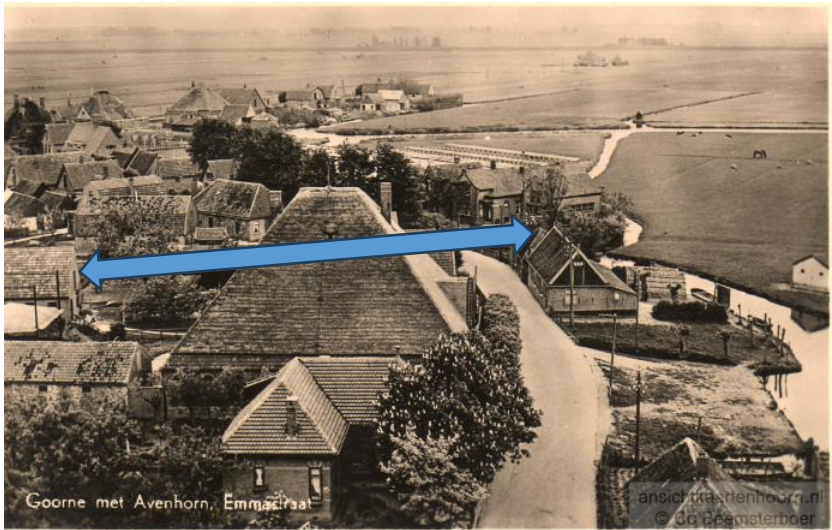
Links de boerderij van J.J. (Jacob) Bakker grenzend aan polder Ursem. (bron Bernard Bakker via Co Beemsterboer ansichtkaarten).

Figuur 5 Blauwdruk bouwtekening van de lozingsschuiwen voor de schutsluis in De Goorn. (Westfries Archief)

Figuur 6 De brug en een van de sluisdeuren in 1942. De heren op de brug: Arie Hille en Cor Kooij. Het huisje op de achtergrond was van Aafje Stam, weduwe van Cornelis van Diepen. (Historische Kring Ursem)

1954. bebouwing in de buurt van schutsluisje. (bron Co Beemsterboer, ansichtkaarten). De blauwe pijl geeft het traject aan.

1942 Lommerrijk sluisje met Dirk Koning de vrachtvader. (bron Co Beemsterboer, ansichtkaarten).

Familie Hinke bij de sluis aan de Naamslootkant.

Brug bij de sluis rond 1970. (bron HV Hemony 5 dorpen toen en nu)

Schuiten in sluisolk. Links Cees Pronk (1969). Rechts Nic Blom en kinderen Coby en Frans (rond 1958)

De moeder van Jos Laan in de voortuin aan 't West. Brug bij de sluis zichtbaar. (rond 1958)

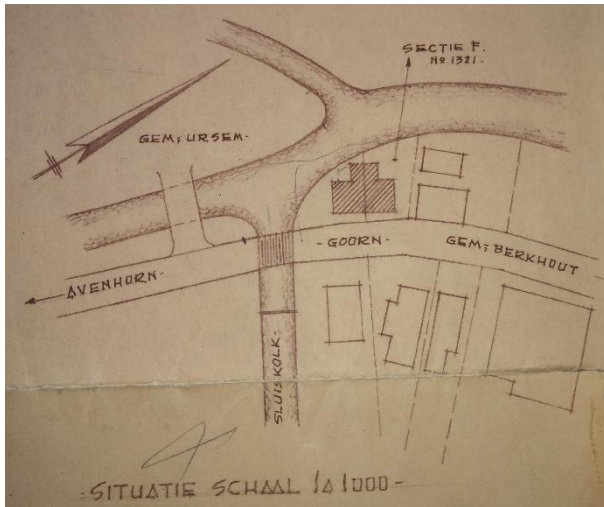
Trap bij de sluis. Bordje op sluis! Verboden aan te raken door onbevoegden. (Omstreeks 1972)

Winter 1962 Erik met op de achtergrond de sluis.

Wil en Tinie Bakker. Schaatsen onderbinden in de sluis.

situatieschets sloten bij de sluis 1959.

Sloot en brug naar de sluis. De brugleuning was weer eens kapot gereden.

Vermoedelijke oude lierhuisje van overhaal links. later in gebruik als badkamer van Nel Pronk.

Cees Pronk met Wil en Lida Bakker.

De sluis moest bediend worden en daarvoor werd in 1941 Hendricus (Henk) Lenting tot sluiswachter benoemd. Dit hield in dat hij de boten met producten voor veiling A&O veilig door de sluis kolk moest loodsen. Hij had meteen een fiets aangeschaft voor het ritje van zijn bedrijf op het West naar de sluis maar die werd al snel door de Duitsers ingevorderd. Het bijhouden van de betaling voor het doorvaren van de sluis hoorde bij de taak van de sluiswachter. Dat ging door middel van sluisbonnen, per schuit en afhankelijk van het meegevoerde tonnage. Als Henk Lenting eens per jaar het sluisgeld kwam innen, leidde dit vaak tot onenigheid. Bonnen verdwenen en het aantal doorvaarten werd betwist, weet Henk Lenting Jr. zich nog goed te herinneren. Hij vertelde ons ook nog dat de familie Lenting altijd om 12 uur aan het warm eten zat. Nadat de veiling van producten in Avenhorn was afgelopen, voerden de schuiten rond het middaguur richting de sluis. De ongeduldige schippers begonnen al te toeteren met hun hoorn als ze in de buurt van 't West waren om aan te geven dat ze snel door de sluis wilden. Echter regel bij de familie Lenting was: *“eerst bord leeg eten en dan naar de sluis”*.

Figuur 7 Sluisdeur aan de Westerkogge met de Naamsloot. Cees Pronk bouwt een schuur met Aad Snoek, winter 1964.

Het hoogteverschil in waterpeil tussen beide polders was ongeveer 15 cm. Dat was genoeg om een schuit, die strak tegen de kant van de sluis kolk was vastgelegd, bij het openen van de sluisdeur aan de lage waterkant te doen omslaan. De firma Potveer uit Avenhorn kon dan weer komen opdraven om de schuit te lichten, met aan twee kanten een rij wachtende tuinders op hun schuiten.

Met het sluiten van de sluis in 1972 komt er een einde aan een lange periode van het “overhalen” van schuiten door middel van sluisen, overhalen en verlaten van de Ursemmerpolder naar de polder Westerkogge op de grens van De Goorn, Avenhorn en Ursem. De termen schutsluis (sluys of sluysjen), overhaal (overlaat, overtoom, windas of wint aas) en verlaat (verlaet of verleet) in De Goorn zijn we tegengekomen in oude documenten en op historische kaarten. Deze termen werden volgens deskundigen wel regelmatig verkeerd gebruikt. Sluisdeskundige Akerlaken geeft bijvoorbeeld aan dat: *“een verlaat eigenlijk ook een sluisje is met deuren, die zich bij voorstaand laag water openen, en bij hoog buiten water sluiten en hetwelk tevens dient om schuiten en vaartuigen van het eene in het andere water door te schutten”*.¹⁴

We ontdekten, op kaarten en geschriften, dat bij de dorpen Oudendijk, Schardam, Grosthuisen, Scharwoude, Avenhorn, De Goorn, Berkhout en Spierdijk veel lintbebouwing is. Deze dorpen liggen op plaatsen die reeds in de vroege middeleeuwen bewoond waren, getuige het grote aantal middeleeuwse

¹⁴ WA, 0349 Gemeentebestuur Hoorn 1816-1949, inv. nr. 1799.

potscherven dat bij deze dorpen werden aangetroffen.¹⁵ Er zijn twee belangrijke waterwegen die bij elkaar kwamen bij De Goorn. De Naamsloot (Aemsloet of Aemsloot) was de belangrijkste en oudste waterweg in de zuidelijke Westerkogge. Deze waterweg is rond 1200 van Hoorn naar de Beemster gegraven en diende als afwateringskanaal voor de drooglegging van de Westerkoggepolder. Aemsloot betekent volgens Kollis “de oude sloot”. Deze naam is later waarschijnlijk verbasterd tot Naamsloot.¹⁶ Vanuit de Ursemmerpolder zien we een andere belangrijke waterweg de Wisen (Wizend of Wisent) die richting De Goorn loopt. Op het reconstructiekaartje (figuur 9) van omstreeks 1300 zie je dat deze beide waterwegen bij elkaar komen bij het dijkje in het buurtschap “Den Gore”, dat voor het eerst vermeld wordt in 1312.¹⁷ Zichtbaar is ook de nog niet drooggemalen Wogmeer met een waterweg naar de Wisen.

Figuur 8 Uitsnede van de reconstructiekaart Hollands Noorderkwartier omstreeks 1300. gemaakt door Beekman in 1916 op basis van historische bronnen.

Het dijkje op “Den Gore” was niet alleen een belemmering voor de afwatering, maar ook voor het vervoer met schuiten. Volgens Arends dateren de eerste schutsluizen in Nederland vermoedelijk uit de tweede helft van de 13e eeuw, maar algemeen waren ze toen zeker nog niet.¹⁸ Men bouwde wel sinds die tijd steeds meer zogenaamde overhalen of overtomen. Dat waren inrichtingen, waarmee schuiten en kleinere schepen over een dijk konden worden gezet. We weten dat de dijkgraaf van het baljuwschap Medemblik toestemming gaf om in 1412 een overtoom in Avenhorn te maken.¹⁹ We hebben niet kunnen achterhalen wanneer de eerste sluis of overhaal in De Goorn in die periode geplaatst is.

15 Dekker, L. W. en W. J. M. van der Voort, 1971: De bodemgesteldheid van het ruilverkavelingsgebied 'De Westerkogge'. Rapport nr. 862, Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

16 H. Kollis, *Historie van Berkhout* (Berkhout 1968).

17 'De Goorn', *Wikipedia*. https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Goorn

18 G.J. Arends, *Sluizen en stuwen* (Delft 1994).

19 WA, 0348 Oud archief stad Hoorn 1356-1815, inv. nr. 3159.

Rond 1500 waren er nog geen verharde wegen met als gevolg dat deze wegen een groot deel van het jaar niet berijdbaar waren. Vervoer ging daarom vaak per schuit via de natuurlijke waterwegen en gegraven tochtsloten. In die periode was er al wel een overtoom in De Goorn.²⁰ Lourens Schuijtemaker vond een oud archiefstuk en schreef daarover:

*In 1545 kwamen Jan Reijersz en Cornelis Jansz wel eens te bieren bij Aef Florisdr op De Goorn. Het viel hen op dat Aef dan soms "oudt houdt" op het vuur gooide, in plaats van turf of hakhout. Pieter Gerbrantsz wist te vertellen waar Aef dit hout vandaan had. Hij had haar laatst naar de overtoom zien lopen en het "oude rad" los zien maken. Dit rad had al geleden onder vele jaren dienst, maar was desondanks nog steeds functioneel. Aef nam het rad mee naar huis en hakte het in stukken. Zo vond het blijkbaar belangrijker om lekker warm te zitten, dan dat de schuiten over de weg getrokken konden worden. Aef verkocht zelfs een deel van het hout.*²¹

Hieruit maken we op dat deze overtoom (ver) voor 1545 al in gebruik was. Aef gebruikte immers oud hout van het rad dat al vele jaren dienst had gedaan.

Aaf had wel meer akkefietjes. Haar naam komen we ook tegen in een tekst in de schepenrol uit 1547. Brandje van Grosthuisen contra Aaf Floris van De Goorn.

Deze overtoom was toen dus al een belangrijk punt in het waterwegennetwerk van West-Friesland. Een overtoom was een mechanisme van een rad of twee raderen. Hiermee kon een touw worden ingerold om een schuit, over de weg heen, van vaarwater naar vaarwater te trekken. Dat was inspannend werk. Je zag dan ook vaak een kroeg of tapperij bij zo'n plaats. Kon je even wat drinken en op adem komen.

De overtoom uit die tijd zal er ongeveer uit hebben gezien als op onderstaande foto's van een rad in Venhuizen (links) en van Blokker (Rechts). Raderen van de overtoom konden duidelijk verschillen in grootte.

Figuur 9 rad in Venhuizen (links) en Blokker (rechts) ca. 1900²²

De overtoom bij Rustenburg was in de zestiende eeuw al een belangrijk knooppunt voor waterwegen. Voor de schuiten die uit Schagen en andere dorpen uit die omgeving kwamen, lag de overtoom bij Rustenburg op de vaarweg naar de markt van Hoorn. Alkmaar en Hoorn hadden in die tijd regelmatig conflicten over die overtoom. Beide steden hadden groot belang bij de aanvoer van goederen uit het gebied rond de toen nog niet drooggemalen de Waerd (Heerhugowaard).²³

²⁰ D. Aten, "Als het geweld comt..." Politiek en economie in Holland benoorden het IJ, 1500-1800 (Hilversum 1995).

²¹ WA, 0003 Oud-rechterlijke en weeskamerarchieven, inv. nr. 4415. Zie hiervoor de Veenhoperkogge van 2020.

²² 'Het radje over de Westerbuurt', *Oneindig Noord Holland*. <https://onh.nl/verhaal/het-radje-over-de-westerbuurt>
'Bangerterrad', *Historische Vereniging Oud Stede Broec*. <http://www.oud-stedebroec.nl/cgi-bin/beeldbank.pl?ident=04377&search=overtoom&sort=02&veld=all&inword=1&bool=and&display=gallery&istart=1>

²³ H. van Woesik, 'Hoorn aan de Zuiderzee, 17^e eeuw I', Website Zuiderzee Hoorn. http://www.zuiderzeehoorn.nl/pg-27093-7-128339/pagina/17e_eeuw_i.html

Figuur 10 Wandkaart van Noord- en Zuid-Holland e.o., in kaart gebracht door Jacob van Deventer in 1537 (Nationaal Archief)

1570. Kaart van Christiaan Sgroten. Kop van Noord Holland en Zuiderzee. Delineatio Sinus Meridionalis Maris, Vulgo De Zuyder Zee; Phrisia occidentalis, et Watterlandia via Wikimedia.commons File:5 1570 Noord Holland Sgroten4g38.JPG

Hoorn wilde in 1571 de overtoom in Rustenburg vervangen door een verlaat. Alkmaar, als regionaal handelscentrum, verzette zich hier fel tegen. Het gerecht bepaalde dat Alkmaar gelijk had en Hoorn mocht daar geen verlaat bouwen. De stad Hoorn had geen ander keus dan de oude overtoom in Rustenburg in 1601 te vernieuwen. De overtoom bij Rustenburg speelde dus een belangrijke rol voor de aanvoer van producten vanuit o.a. de Heerhugowaard naar Hoorn. Dat is op te maken uit de kroniek van Medemblik m.b.t. het jaar 1601: *“Is tot Rustenburg een groote nieuwe overtoom gemaakt, anders gezeyd een wint aas, daar die van Schagen, Barsingerhorn, Langedyk en andere Dorpen van het Noorderquartier haar schuyten nu konde over krygen als zy na Hoorn varen wilde, met kaas en Koopmanschappen”*.²⁴ Na Rustenburg kwam De Goorn als volgend obstakel in het transport naar Hoorn. De Goorn was een belangrijk knooppunt. De stad Hoorn had daar oog voor en voor de handel en transport over water vanuit dorpen in de omgeving aandacht en verordent in 1596 dat Avenhorn, Grosthuizen, Scharwoude voortaan gratis gebruik mogen maken van de “overlaat” in De Goorn.²⁵

Uitsnede uit de kaart van Christiaan sGroten, 1573 die deel uitmaakt van een atlas in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Op de plek waar Avenhooren staat ingetekend is volgens ons de Goorn. Waterverbinding met de Spiermer (Wogmeer)?

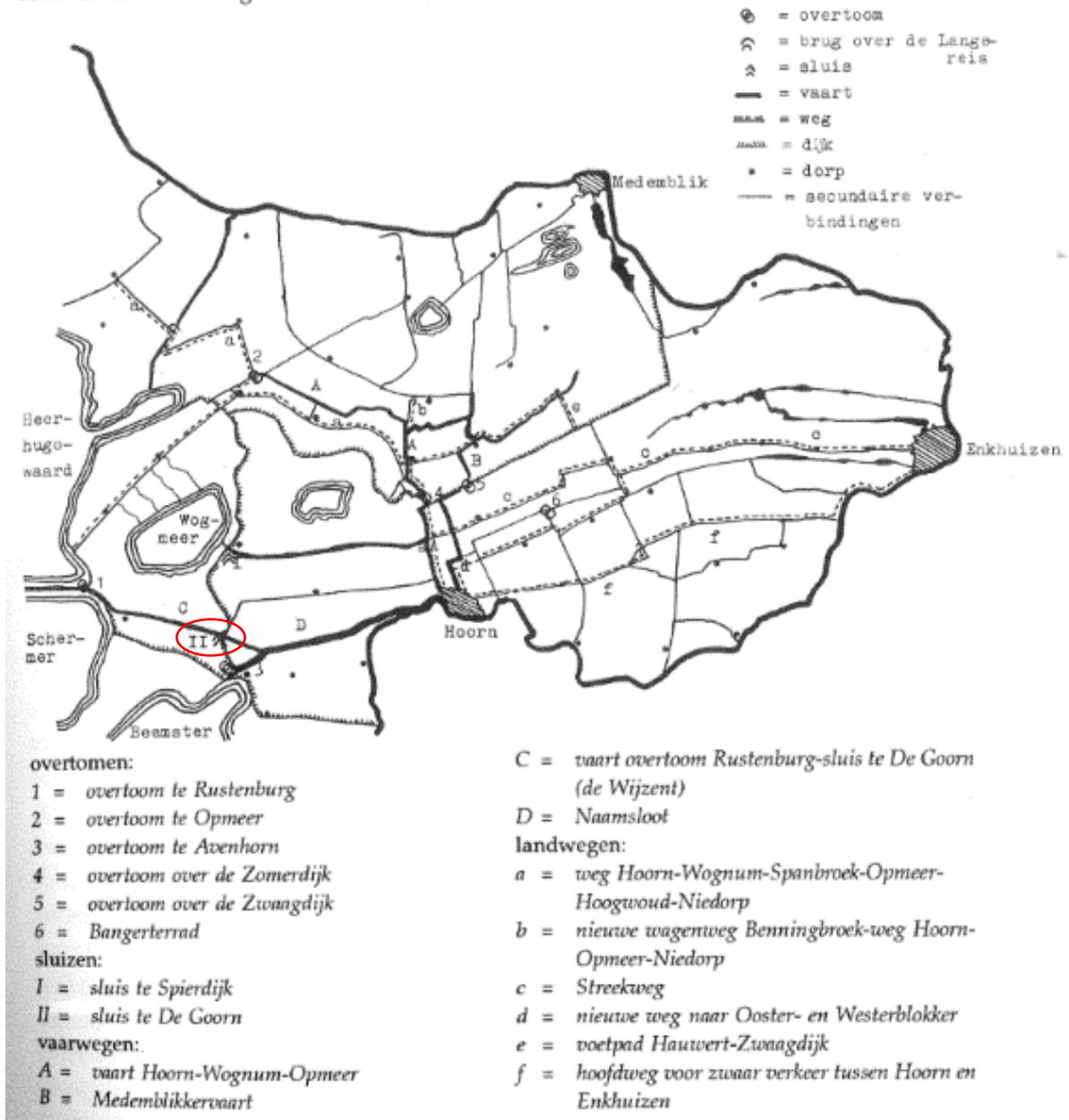
Begin 1600 wordt er gesproken van een verlaat (sluis). Aten schrijft hierover: *“In de zuidoosthoek van de Heerhugowaard, bij het plaatsje Rustenburg, was eveneens een overtoom aanwezig. Deze verschaftte toegang tot een in oostelijke richting lopende vaart. Deze vaart kwam uit in het dorpje De Goorn bij een dijk met dezelfde naam. In De Goorn bevond zich een schutsluis in de dijk die toegang verleende tot de recht op Hoorn aanlopende Naamsloot (Aemsloot)”*.²⁶ In het boek van Aten vonden we ook een onderstaand mooi kaartje met de verbindingen tussen Hoorn en ommeland rond 1605. De sluis (verlaat) van De Goorn wordt aangegeven met II in rode cirkel.

²⁴ D. Burger van Schoorel, *Chronyk van de stad Medemblik, waar in van deszelfs eerste begin, opkomst, en florizante staat uytvoerig werd gehandelt, etc.* (Hoorn 1728).

²⁵ WA, 0348 Stad Hoorn, inv. nr. 151.

²⁶ Aten, *Als het geweld comt*, 43.

Kaart 4: De verbindingen tussen Hoorn en haar ommeland rond 1605.

Kaartje van Aten, *Als het geweld comt*, blz. 51.

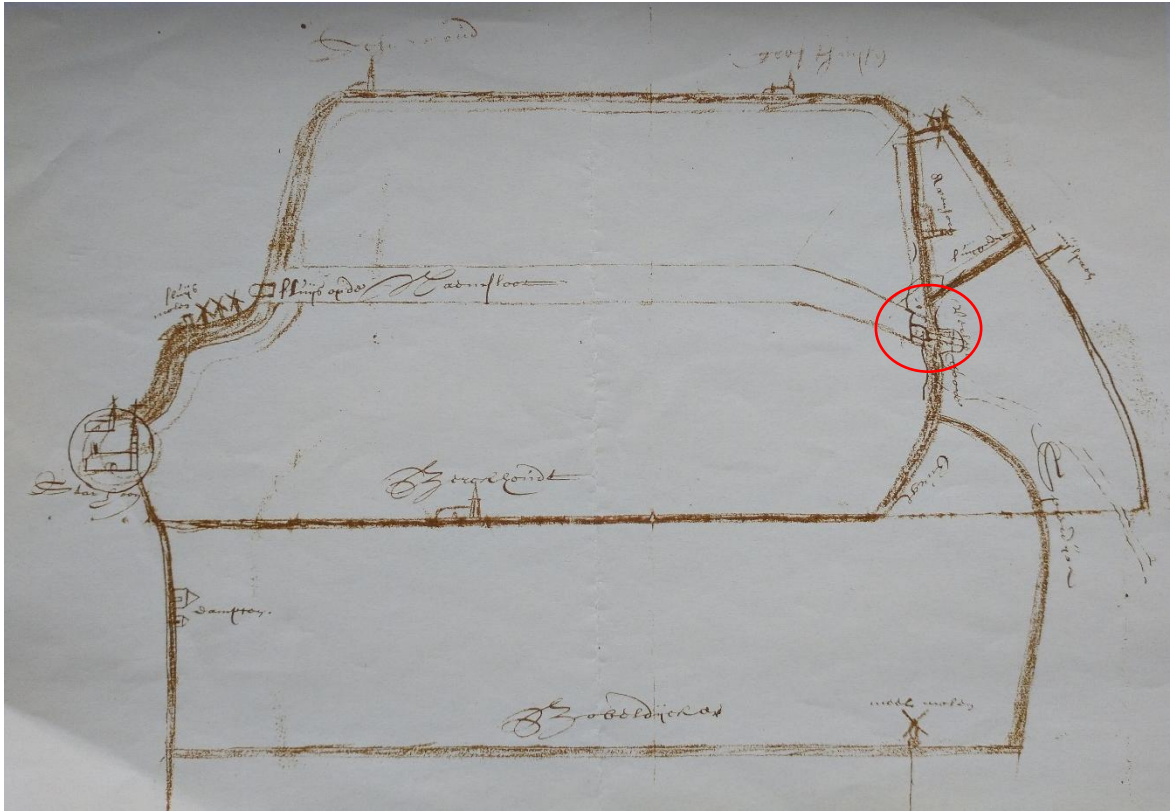
Het gebied dat de huidige polders Obdam, Hensbroek, de Wogmeer en Ursem omvat, vormde tot in de 17^e eeuw een watergemeenschap. Daartoe behoorde tevens Overdorp, een buiten de Spierdijk gelegen gedeelte van Berkhout. De Wogge meer (Wogmeer) was in 1603 nog niet droog en van daaruit kon je ook via een vaart, langs "Oeversdorp of Overdorp" naar de sluis in De Goorn. Op een kaart van de Wogmeer (afbeelding 12) wordt volgens ons de plek van het verlaat op de grens van Avenhorn en De Goorn aangegeven bij de Naamsloot. De naam Avenhorn hoort volgens ons op de kaart meer naar rechts te staan.

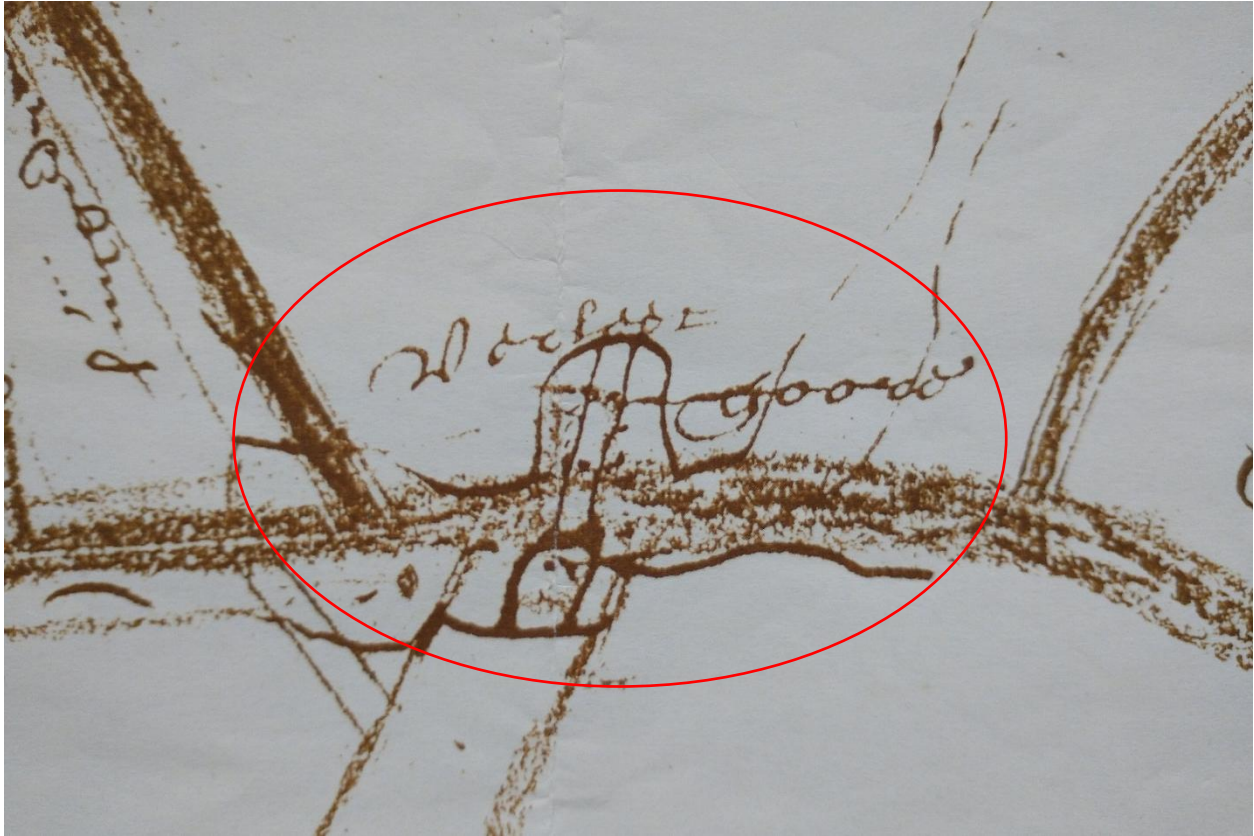
Figuur 11 Kaart van de Wogmeer en omgeving, 1603. Verkregen via Noord-Hollands archief, NL-HlmNHA_560_001757_XXL

Diederik Aten legt in zijn boek “als het geweld comt” mooi uit hoe Hoorn zijn positie als markt en verzorgingscentrum probeert uit te bouwen. Hij geeft aan dat Hoorn aan het eind van de zestiende eeuw een belangrijk scheepsbouwcentrum was met in die tijd veel overzeese handel en vrachvaart. De regenten van Hoorn hadden oog voor de functie van de stad als markt en verzorgingscentrum. De opkomst van de vaart op Nederlands Indië (VOC) gaf nog een extra impuls voor de handel en scheepvaart en de Hoornse bestuurders waren er op uit om de bloei van de markten in de stad te bevorderen. Hoorn deed daarom zijn best om via het water goed bereikbaar te zijn.²⁷ Men maakte in die tijd dan ook een schetskaart van de infrastructuur tussen Hoorn en omgeving Westerkogge (figuur 13). Daarop vinden we een breed aangegeven Naamsloot naar het “Verleet Goore”. De Wisen (Wijzend) is met dunne lijntjes ingetekend. Je ziet op de uitsnede (figuur 14) mooi het verleet Goorn maar ook de banpaal van de Walingsdijk (sinds 1408 onder jurisdictie Hoorn), de watermolens en de kerk in Avenhorn.

²⁷ Aten, *Als het geweld comt*.

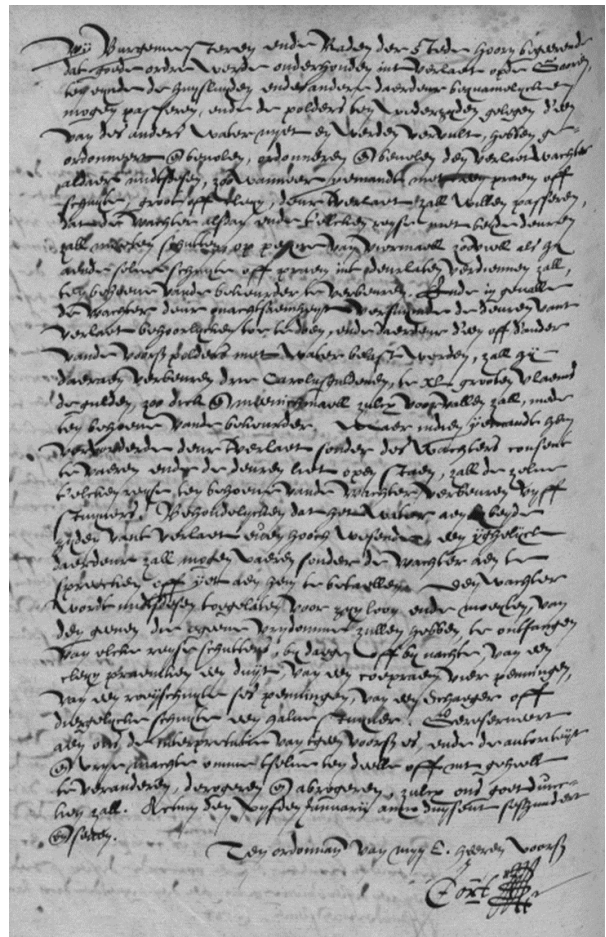

Figuur 12 pentekening schetskaart infrastructuur Hoorn en omgeving Westerkogge, zeventiende eeuw. Bron Stadsarchief Amsterdam.

Figuur 13 uitsnede schetskaart infrastructuur Hoorn zeventiende eeuw. Bron Stadsarchief Amsterdam.

Hoorn had in die tijd de jurisdictie over Westerkogge en konden regelgeving maken en bouwactiviteiten laten uitvoeren om de bereikbaarheid te verbeteren. Dat zien we terug in o.a. in een de door burgemeesters van Hoorn opgestelde ordonnantie (1607) voor de verlaatwachter van het sluisje in De Goorn.²⁸ Hierin zeggen de burgemeesters van Hoorn dat ze het verlaat op De Goorn zullen onderhouden, zodat men goed kan passeren, zonder dat er te veel water heen en weer gaat tussen de polders. Daarom verordonneren ze de verlaatwachter dat deze bij het passeren van schuiten met beide deuren moet schutten. Doet hij dit niet, dan is de straf viermaal de prijs van wat de praam of schuit voor de doorvaart moet neerleggen. Bovendien, als de wachter verzuimt de deuren netjes en goed te sluiten, waardoor een van de polders met het water van de ander wordt belast, dan kost hem dat drie gulden. Er waren nl. af en toe problemen. Door gebruik werd de ene polder door de andere "vervult". Indien iemand de verlaat gebruikt zonder de toestemming van de wachter en de deuren openlaat, dan moet diegene elke keer dat die de verlaat gebruikt 5 stuivers betalen aan de wachter.

Dit alles tenzij het waterniveau gelijk is in beide polders, dan mag eenieder er gewoon doorheen varen met open deuren. Als iemand door het verlaat gaat zonder om het "consent" van de wachter te vragen en de deuren laat openstaan, dan kost elke reis door het verlaat 5 stuivers meer. De wachters opbrengsten zijn (uitgezonderd degenen die vrijstelling hebben tot betalen): een kleine praam een duit, een koe praam vier penningen, van een roeischiut zes penningen. Overgaan met "een Schaeger off diergelijcke schuyte", een bepaald type schuit, kostte een halve stuiver (8 penningen).

Velius beschrijft in zijn Kroniek van Hoorn dat er van 1610 tot 1612 door Hoorn een paar sluisjes of verlaten worden aangelegd, de ene in De Goorn en een andere aan de Bobeldijk, hoek Spierdijk.²⁹ Wij denken dat Velius waarschijnlijk bedoelde dat het verlaat in De Goorn in 1607 is gebouwd en dat daarbij de verordening is geschreven.

²⁸ WA, 0348 Stad Hoorn, inv. nr. 151.

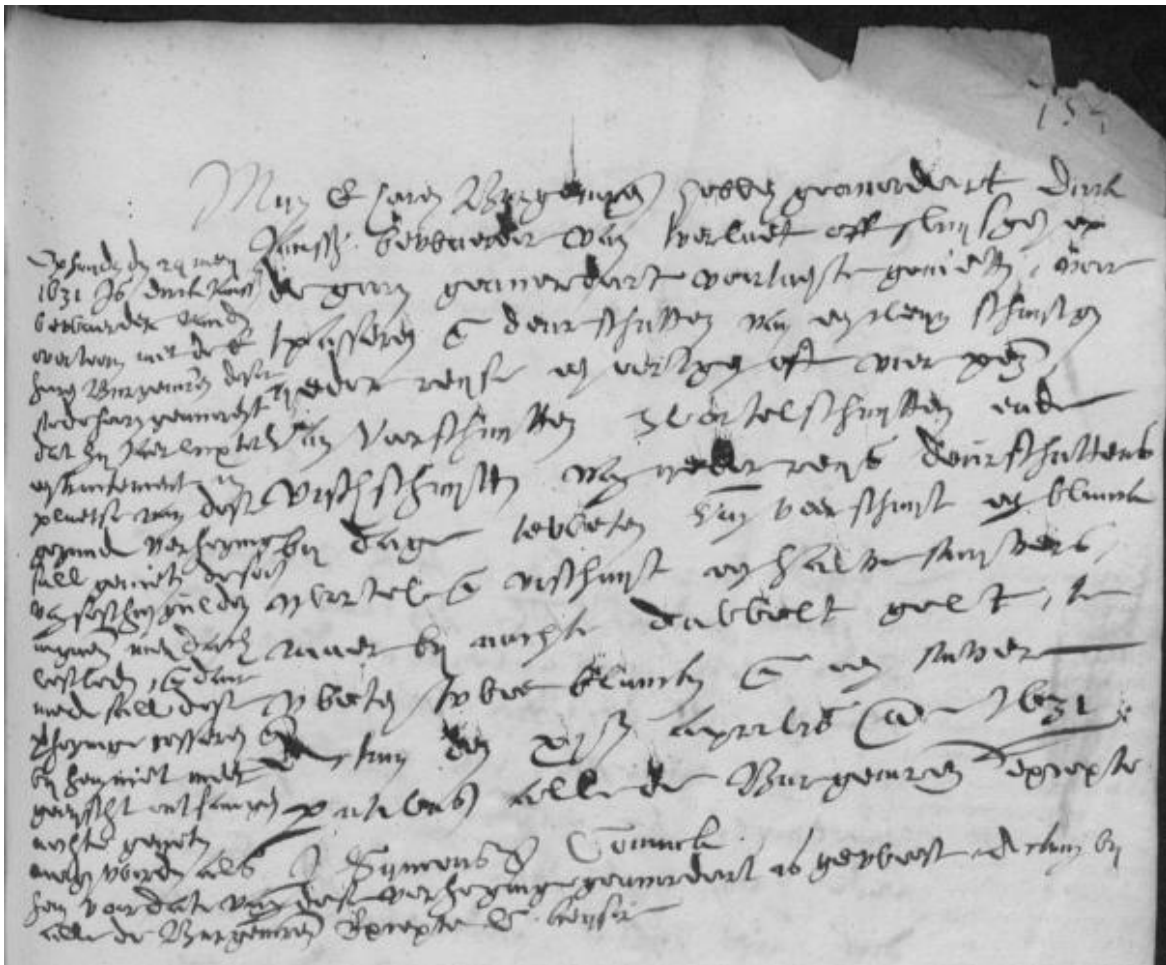
²⁹ Kollis, *Berkhout*.

Een mooi voorbeeld uit het jaar 1620 van een mogelijke tapperij naast de sluis, gevonden door Lourens Schuijtemaker. Er wordt in een oud notarieel stuk melding gemaakt van ene waardin Heijl van een tapperij genaamd 'de Fuijck' van De Goorn.ⁱ

Uit de tekst maken we op dat het café eigendom was van een boer (of eigenlijk zijn vrouw). De naam De Fuik doet vermoeden dat de herberg aan of dichtbij het sluisje van De Goorn lag. Immers, op drukke momenten liep de sloot daar, aan de kant van de Naamsloot en de kant van de polder Ursem, vol met schuiten (als een soort fuik) en moest men wachten. Dit ook gebaseerd op de term fuik die nog in de binnenvaart wordt gebruikt namelijk een zware, lange, in het water geplaatste, constructie voor sluizen, bruggen e.d., waaraan schepen ligplaats kunnen nemen.ⁱⁱ Dat waren dan ook populaire plaatsen voor een kroeg of tapperij. In een testament uit 1626 komen ook het huis met de naam 'de Vuijck' tegen. Daarin staat dat Trijn Claesdr, huisvrouw van Jan Cornelis Simonsz van De Goorn, toen in een huis op De Goorn woonde genaamd 'de Vuijck'. Haar ouders Claes Jacobes [Claas Jacobsz] en Griet Pietersdr hadden het huis al in hun bezit.ⁱⁱⁱ

In het oude stadsarchief van Hoorn vinden we dat in 1631 "Dirck Jansz bewaerder van 't verlaet off sluysgen op De Goorn" is. We lezen dat "*voir 't passerer ende deurschutten van een cleyn schuytgen, yeder reyse een oortgen [was een soort munt] ofte vier penningen, van veerschuyten, wortelschuytten ende vischschuytten van yeder reys deurschuttens bij dage te weten van de veerschuyt een blanck [ook een muntsoort], wortel- ende vischuyt een halve stuyvers, maer bij nachte dubbelt gelt, te weten twee blancken ende een stuver.*"³⁰ In de kantlijn van onderstaand origineel stuk (figuur 15) uit het stadsarchief staat dat Dirck Janz een salaris van "van seshien gulden" verdiende als bewaerder van de overtoom. De schrijver van het stadsarchief had waarschijnlijk moeite met naamgeving van het object en gebruikte daarom maar de verschillende termen: verlaet, sluysgen en overtoom in het stuk.

³⁰ WA, 0348 Stad Hoorn, inv. nr. 152.

Figuur 14 Originele tekst uit oud stadsarchief Hoorn.

Er werd niet alleen door de bewaarder van de sluis geld verdiend. Met het doorlaten van water werden ook inkomsten gegenereerd voor armlastige mensen uit de polder Ursem. Een schepen (openbaar bestuurder) uit Ursem stelt in 1638 dat armen uit Ursem geld ontvingen van Berkhout door in droge zomers water door het sluisje in te laten.³¹

Hoorn en Alkmaar bleven twisten over het maken van een sluis bij Rustenburg. Dat gebeurde echter niet. In 1633 nam Hoorn wel genoegen met de aanleg van een goede trekweg langs de vaart van Rustenburg naar het sluisje in De Goorn.³² Dat geeft het belang van deze waterverbinding in die tijd aan. Schuiten konden naast de route via het verlaat in De Goorn en de Naamsloot naar Hoorn ook een andere route nemen. Er werd in 1652 een kaartje (figuur 16) gemaakt van de trekvaart tussen Hoorn en Rustenburg, waarvan de 'kercke-tocht' tussen Rustenburg en Ursem, de 'Wijsen' tussen Ursem, De Goorn en De Burgh en de 'Gouw' tussen Ursem en Spierdijk deel uitmaken. Getekend op een schaal van 300 Drechterlandse Roeden. Op de uitsnede (figuur 17) zie je de waterwegen in de Ursemmerpolder rond De Goorn. Wij gaan ervan uit dat de schuiten voor deze route ook het verlaat in De Goorn gebruikten om op de verlengde Burgsloot achter De Goorn te komen. Ze konden immers niet via de (Zuid-)Spierdijkerweg. Via de verlengde Burgsloot konden ze dan onder de brug bij de Burg (rode cirkel) door en langs Berkhout naar Hoorn varen.

³¹ Kollis, *Berkhout*, 82.

³² Aten, *Als het gewelt comt*, 110.

De eerste mooie historische kaart met daarop de vermelding van het “sluysjen op De Goren” is een kaart van de reeds drooggemalen Beemster (figuur 18) uit ca. 1640 gemaakt door Berckenrode. Je kunt mooi zien dat “den Aemsloot” uitkomt op de hoek bij de grens van De Goorn, Avenhorn en Ursem. Het lijkt erop dat de sluiskolk is ingetekend (pijl) net als de huizen. Het lijkt erop dat de weergave redelijk betrouwbaar is als je deze kaart vergelijkt met de eerste kadastrale kaarten van 1832.

Figuur 18 Uitsnede historische kaart van de Beemster ca. 1640 door Bereckenrode (Zuiderzeecollectie)

In 1643 komen er nieuwe tarieven voor de sluis. Voor iedere Alkmaarse schuit anderhalve stuiver (was een stuiver. een stuiver stond gelijk aan 20 penningen). Voor iedere wortelschuit uit Langedijk acht penningen (i.p.v. zes). Voor de ‘huisluidenschuitjes’ (lees boerenschuitjes) gewoon nog steeds twee penningen.³³

Figuur 19 uitsnede kaart Westfriesland van Dou. Plaats van het verlaat op De Goorn (Westfries Archief)

Johannes Dou en Cornelis Koutter kregen in 1650 opdracht een gedetailleerde kaart van West-Friesland te maken. Dou was lid van een vooraanstaande familie van landmeters. Zij maakten nauwkeurige en prachtige kaarten.

³³ WA, 0348 Stad Hoorn, inv. nr. 153.

Op bovenstaande kaart van Dou uit 1654 (figuur 19) zie je de plek in De Goorn waar het Verlaet de verbinding is tussen de Naamsloot en Wijsent. We zien op het kaartje met name bewoning aan de Westerkogge kant van De Goorn en de boerderij op de plek waar in 1917 J.J. Bakker woonde. Nog meer uitzoomen geeft het woord Verlaet (figuur 20).

Figuur 20 Vermelding Verlaet in kaart van Dou 1654

In hetzelfde jaar geeft de stad Hoorn volgens Velius ook opdracht om: *“De Goorn doorgaens één voet te verhogen en aent verleet (sluysje) ’t schoeisel aen de Zuyd en noortcant wel te achtervullen”*.³⁴ De onverharde straat De Goorn moest verhoogd worden en beschoeiing aan de noord- en zuidkant van het sluisje worden opgevuld. Dat hielp waarschijnlijk niet om de sluis weer voldoende op te lappen want volgens Abbing werd de sluis in 1656 geheel vernieuwd.³⁵

³⁴ Kollis, *Berkhout*.

³⁵ C.A. Abbing, *Geschiedenis der stad Hoorn, hoofdstad van West-Vriesland, gedurende het grootste gedeelte der XVII en XVIII eeuw, of vervolg op Velius Chronyk, beginnende met het jaar 1630* (Hoorn 1842) 173.

Een ander lid van de familie Dou, Jan, heeft 20 jaar gewerkt aan de grote overzichtskaart voor het bestuur van het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland. Deze kaart (figuur 21) werd gepubliceerd in 1681. We vinden daar het verlaet van De Gooren op. Op het Hoog van Avenhorn een overtoom.

Figuur 21 uitsnede kaart 't Hoogh-Heemraetschap vande uytwaterende sluysen Westfriesland (Utrecht Universiteit)

In 1681 vermeldt Velius: “De Sluys aan De Goorn wierd nu ook geleyd”.³⁶ We denken dat daarmee weer werd aangegeven dat de sluis werd opgeknapt of vernieuwd.

Verder zien we in die tijd dat de polder Ursem in 1684 rond Allerheiligen 250 gulden kreeg van de polder Westerkogge voor het inlaten van water via o.a. het verlaet op de Goorn. We lazén (vrij vertaald) in een overeenkomst: “Dat Ursem dit seizoen uit Westerkogge nemen een duim water meer dan er nu in de polder van Ursem is en dat dit door het klincket van ’t verlaet op De Goore gaat. Maar ook door een gat te maken in de *schuttingk tusschen* de gemelde polders ’t sij op Spierdijk of elders en op kosten van de Westerkogge. Het dichten van het gat en het sluiten van de klincket (luikje in de sluisdeur) zal ook op kosten van Westerkogge gebeuren. Ursem zal haar peil dan houden op die ene duim hoger, door steeds water in te laten uit de Westerkogge op dezelfde manier, zolang de molens van Ursem kunnen malen en de molens van de Westerkogge in zeil zijn. Ook zal de Westerkogge de Spierdijk, de Zeugedijk en uitheem naar behoren moeten maken dat het een bekwame waterschutting is en blijft”³⁷.

36 Abbing, Hoorn, 250.

37 WA 1322 Dorpsbestuur Berkhout inv. Nr. 57.

Copie
 Op huyden den tienden April 1864
 zijn vergader geweest ten huize van Cornelis
 Krijnen tot Ursem: den E. Jan Barentsz +
 Binnenblijf, Jan Cornelisz Geus van
 Berkhout, Pieter Willemsz van Grosthuizen
 en Avenhorn, Jansz Doevis van Avenhorn
 als gecommitteerde van de Westerkogge
 ter Eeure
 Tijmon Olij schout, Jan Gerritsz Swan,
 Jacob Sijmonsz Koppes, Gerrit Jansz Visser
 schepenen, Claas Gerritsz als
 molenmeester wegens Ursem en regenten
 van Ursem, ter andere zijde
 dewelke hebben meer matenwerken gemaakt
 en gelaten selsse contacten in maniere als
 volgt
 Carpelijck Jille de regenten van Ursem
 den haer polder nemen, in de polder van de
 Westerkogge voort: voor die Regenwaer
 zijden, een dijken water, meerder als zig
 vordig, in de polder van Ursem is, en dat
 door her klinker van verlaet op de zoor,
 als ook door een gat te maken in de waer
 schuttinge, tusschen de gewolte polder
 t'ij op spierdijk of eldts, na geen vintzen
 van sietzen, welke gat gemaakt sietzen van
 Oij de gemekte Westerkogge tot haerzijde
 Copen en Lappen
 en wanneer die van Ursem den vorder dijken
 omme

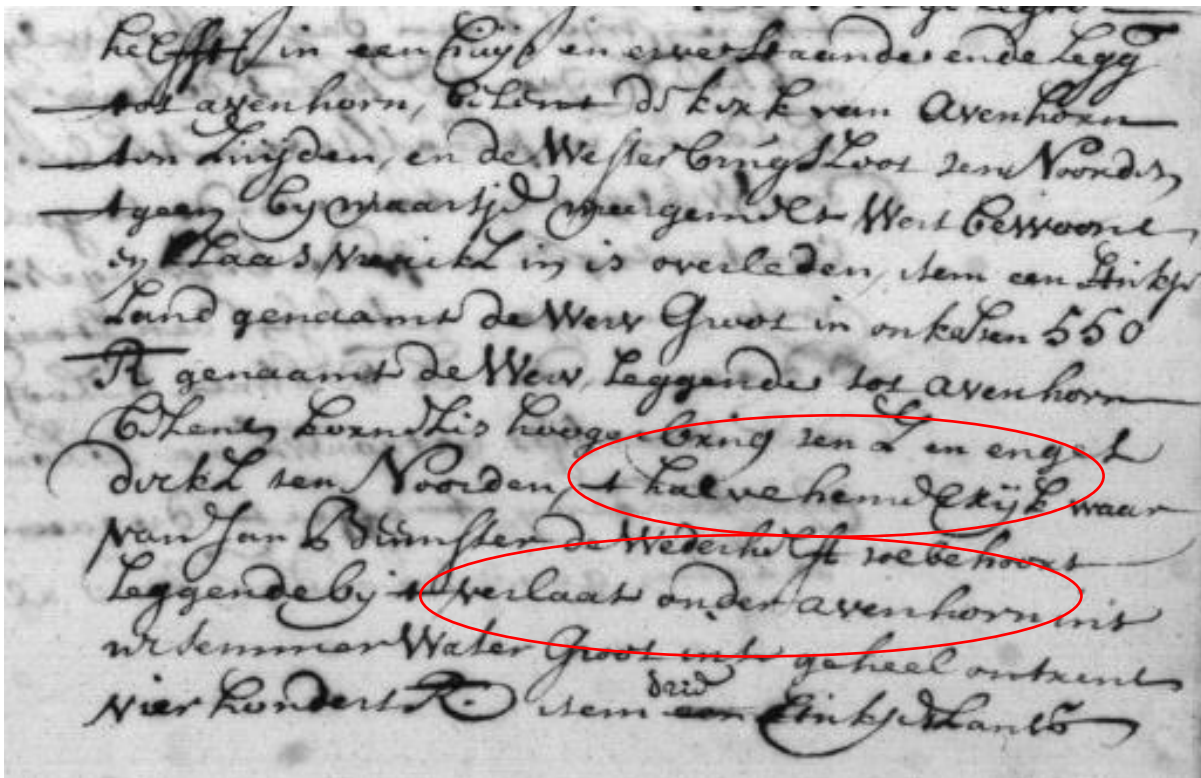
Water in haer polder hebben genomen
 sullen de Westerkogge t' vorder gat-water
 tot haer Lappen maken dicht maken, of by
 nalatigheid van dien sullen die van Ursem
 t' selve tot Lappen en Copen van de gebroekende
 als ook her klinker te slijzen
 die geveer sijnde sullen die van Ursem haer
 water houden op de vorder hoopje van een dijken
 hooger alst nu is: en nemmen dat vorder Westerkogge
 voort: door her klinker van t' gemekte
 verlaet of anders doot t' gat, en dat soorvel
 als de molen van Ursem konnen maken
 en dat Coninclevende en gedijende soor luyde
 tot dat de molen vande Westerkogge in slijf sijn
 en langemier
 van welke sliet en klinker en gat die van
 Ursem sullen meeser sijn en Cliven mer
 op en raeden makker behoeven en goed dinken
 sijn de regenten vande Westerkogge sullen
 gehouden sijn de spierdijk selgelijck als
 huythem te maken nabehoeven, dat lig
 en Begriame waser schuttinge is en blijft
 voor nu en alrijt en by managements nu
 vorder waer schoninge gedaen sullen die
 van Ursem t' selve vorder vorder tot
 Lappen en Copen van de Westerkogge, alwaer die
 gehoef staecher sijn
 voor welke dienst wegens t' jnnemen van
 water die van de Westerkogge aan die van Ursem
 omme

In bovenstaande akte van 10 april 1864 een overeenkomst tussen de afgevaardigden van polder de Westerkogge en regenten van Ursem betreffende het inlaten van overtollig water uit de Westerkogge in de polder Ursem. Opgesteld ten huize van Cornelis Krijnen te Ursem: Jan Barentsz Binnenblijf en Jan Cornelisz Geus van Berkhout, Pieter Willemsz van Grosthuizen, Adriaan Jansz Doevis [Duijvens] van Avenhorn, als gecommitteerde van de Westerkogge, ter eenre en Tijmon Olij schout, Jan Gerritsz Swan, Jacob Sijmonsz Koppes, Gerrit Jansz Visser, schepenen, Claas Gerritsz als molenmeester allen wegens Ursem, ter andere zijde.

In archiefstukken uit 1685 van notaris Jan Nierop van Avenhorn kwamen we bij boedelscheidingen en erfbewijzen ook het “verleet” en een daarbij horend landje op De Goorn tegen. De Notaris schrijft: “een stukje land, genaamt 't Verleetslantje, leggende bij 't verleet in den bedrijve van Ursem”.³⁸

Notaris Dirk Nierop van Berkhout verhaalt over misbruik m.b.t. waterlozen. “Het verlaat op De Goorn ten diverse tijden komt open te staan en dat de slagheuren door quaataardighe of qualijke geintentioneerde menschen worden vastgemaakt en dat hetselve eenige jaren alsoo is gepractiseert.³⁹ De Ursemmerpolder werd daardoor belast met het water uit de Westerkogge. Op 23 juni 1702 stonden de deuren, die vastgemaakt waren, de hele dag open en het water kon krachtig van de Westerkogge in de banne van Ursem stromen. Er was een schuit hooi doorgevaren. De “schipper” van die schuit had de vastgebonden sluisdeuren verscheidende malen losgemaakt.

In 1709 zien we weer dat het verlaat wordt genoemd in een akte (figuur 22) met een opmerkelijke vermelding van een stukje land genaamt het “halve Hemelrijk”, leggende in het Ursemmer water bij 't verlaat.⁴⁰

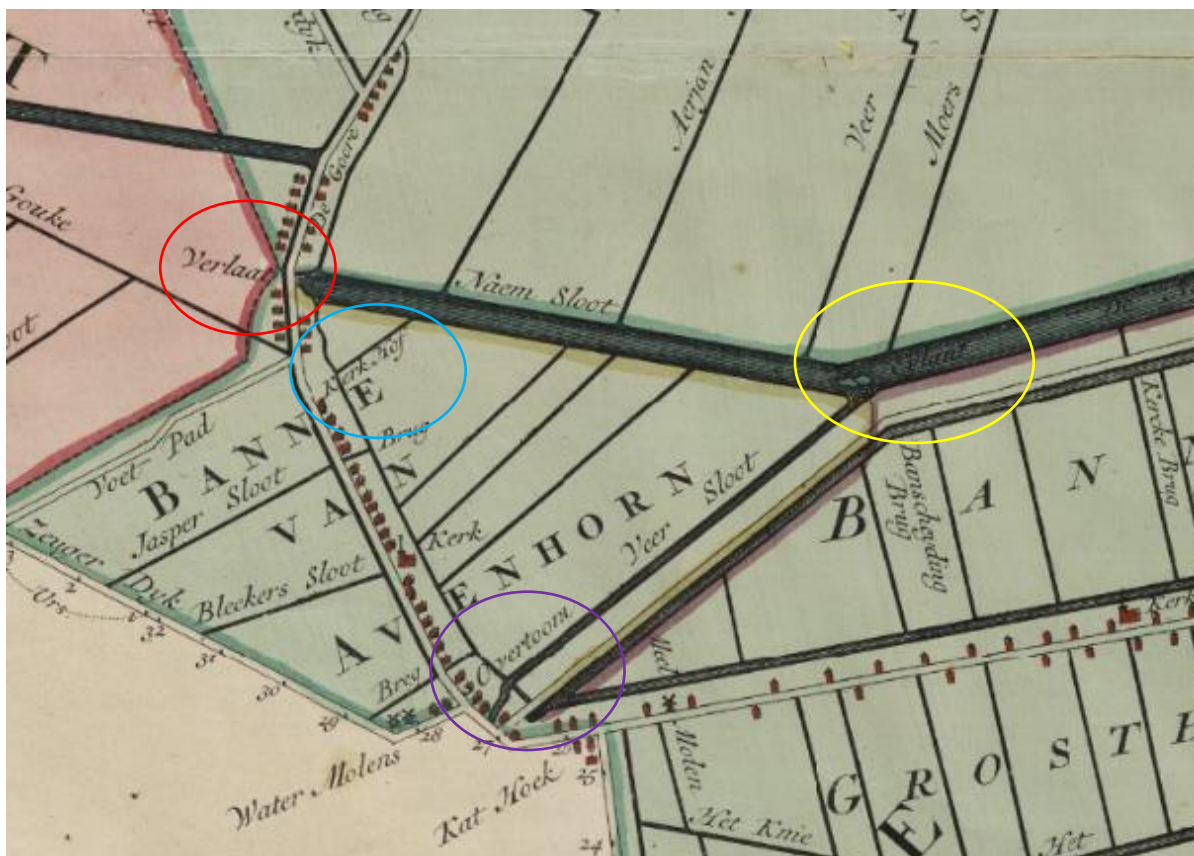
Figuur 22 Akte notaris Nierop met vermelding Verlaat en halve Hemelrijk 1709

In 1723 werd een nieuwe kaart in kleur (figuur 23) uitgebracht voor het dijkgraafschap Dregterlandt. Je ziet het verlaat op “De Goore” weer mooi aangegeven, maar ook de banscheiding tussen verschillende polders d.m.v. rode en groene vlak. Opmerkelijk is dat in de Naamsloot een eylandt (gele cirkel) ligt en dat er vlak bij het verlaat een oud kerkhof (blauwe cirkel) staat aangegeven. Lourens Schuijtemaker geeft aan dat er ook een kerk in die buurt heeft gestaan. Op het Hoog van Avenhorn wordt de overtoom (paarse cirkel) aangegeven. Als je nog verder zoekt op dit kaartje zie je een meelmolen op Grosthuisen en 2 watermolens in de bocht van de Walingsdijk bij Avenhorn.

38 WA, 1685 Notarissen in West-Friesland tot 1843, 1552-1843, inv. nr. 193.

39 Kollis, *Berkhout*, 83.

40 *Ibidem*, inv. nr. 193

Figuur 23 uitsnede Nieuwe kaart van het dijkgraafschap Dregterlandt MDCCXXXIII, 1723 (Westfries Archief)

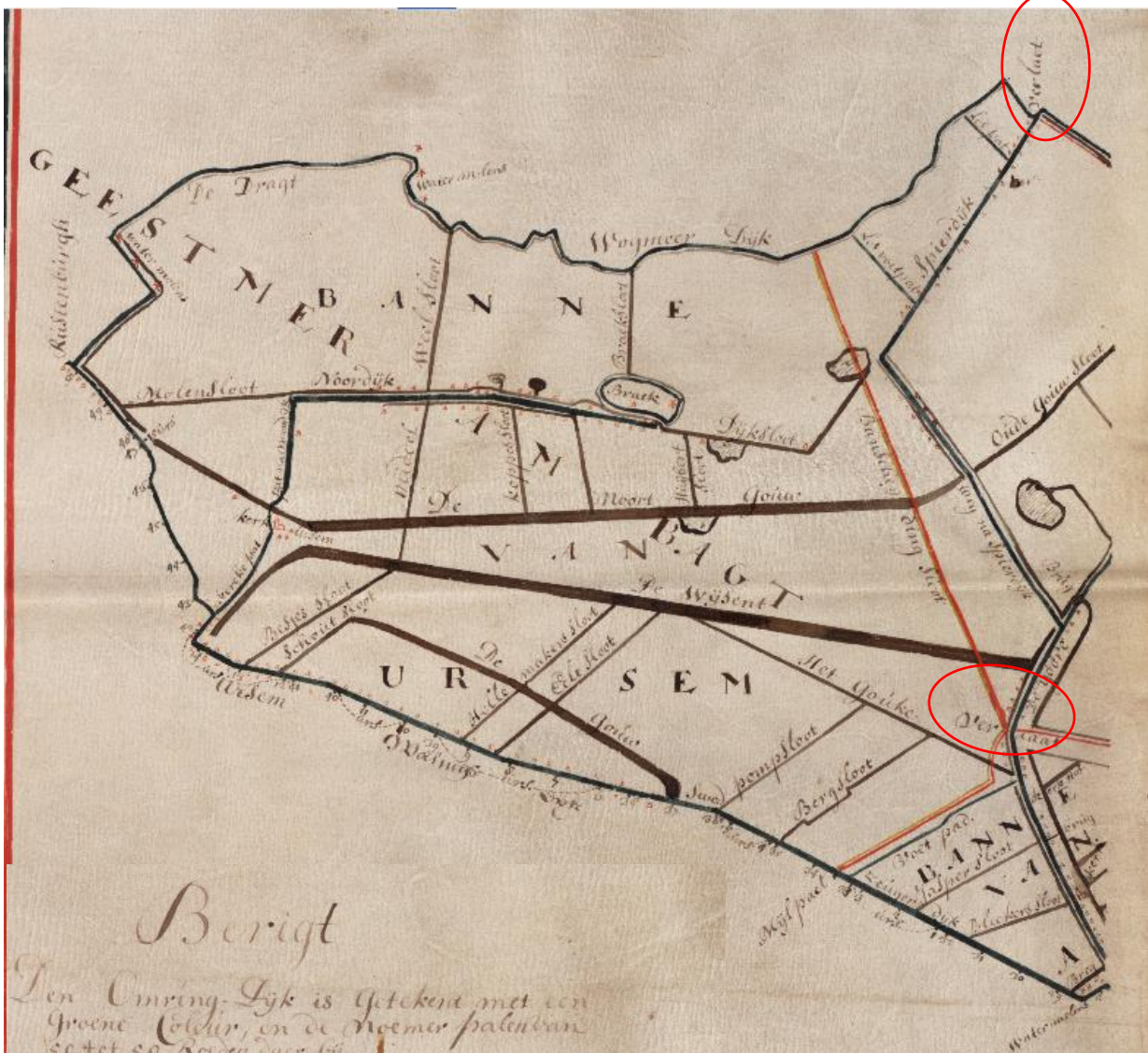
Als je op diezelfde kaart de Naemsloot richting Hoorn volgt, vind je nog enkele leuke details.

De Jaegweg is aangegeven en men voer al langs de Hulk. Die naam is afgeleid van een herberg met die naam. Op de gevel van de herberg hing een uithangbord met daarop een groot zeeschip, een Hulk.⁴¹ De eigenaar heette volgens Lourens ook Hulk. Richting Hoorn kwam je langs het "Geregt van Hoorn met de Galgh hoek", waar mensen werden terechtgesteld.

⁴¹ In Wikipedia. Geraadpleegd op 9 december 2020 via [https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Hulk_\(plaats\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Hulk_(plaats))

Hieronder de nieuwe kaart van het dijkgraafschap Dregterlandt uit 1723.⁴² Aangegeven de Omringdijk (groene lijn, Walingsdijk) en de banscheidingen. Het verlaat op de Goorn en Spierdijk aangegeven.

Berigt

Den Omring-Dijk is getekent met een groene Colour, en de Noemer palen van se tot so Roden daer by
 De Rode linien blytens Dyks betekenen Wier
 Met abgestrepte blytens dyks tusschen de blytens worden en den Dijk, is water
 De Gylben blytens den Umbrek, zyn de voeten der Dyke, met het Hoogste Water in Gemeen by Dregterlandse maat.
 De palen voor Dijk daer geen Wier is, zyn met spanden uytgemaakt
 De Wateringen binnens Dyke met Gemeene Jukt.
 De Rij en wandelwegen geen
 De Banscheidingen, Mlytten, Molens en Kercken Reet.
 De Onverscheydingh der Loggen Geel.

⁴² Westfries archief: 1723 Signatuur: 1r17

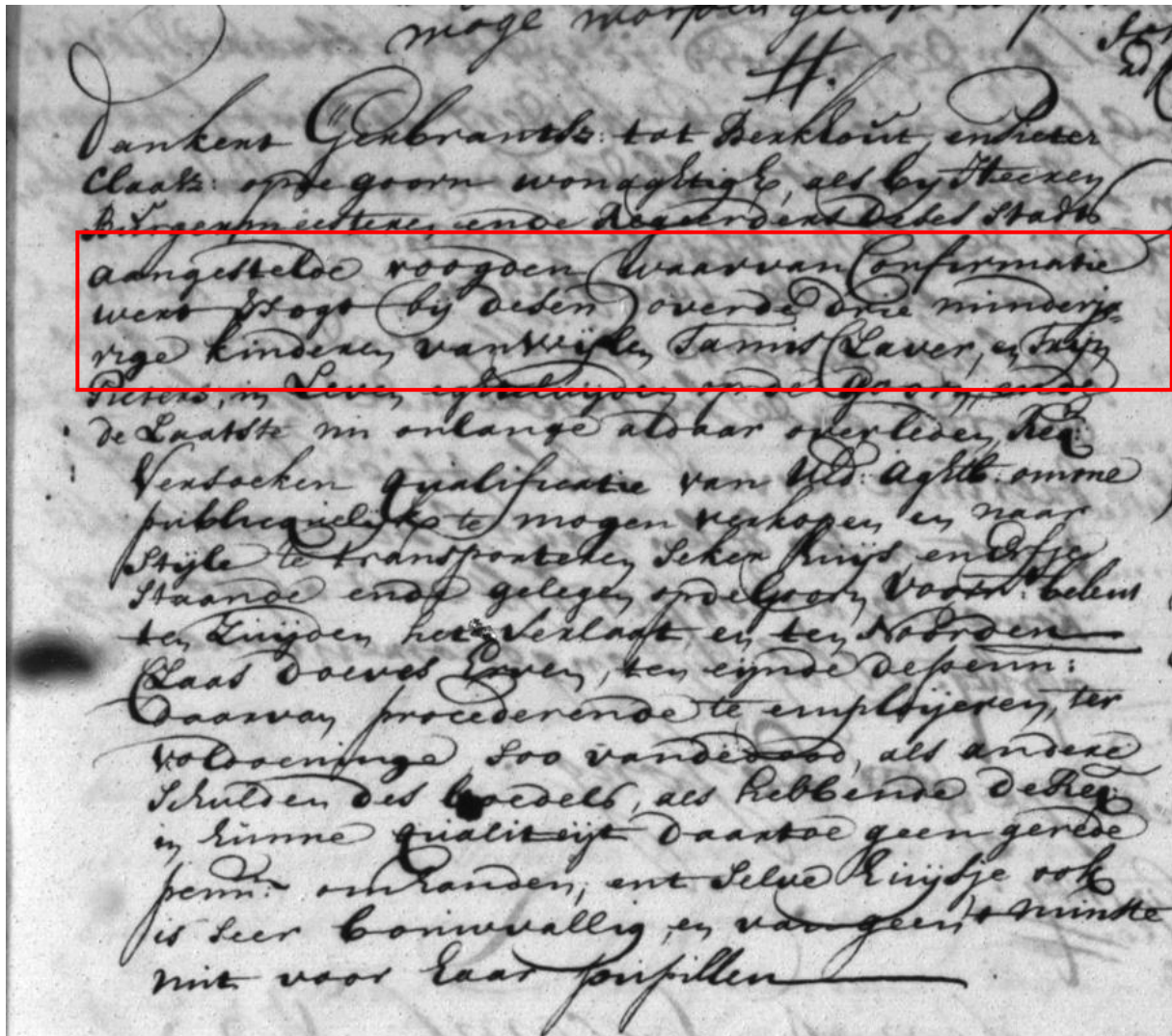
Een uitsnede van deze kaart (figuur 25) bij het verlaat van De Goorn geeft een interessant detail in de tekening. Net alsof er twee raderen zijn getekend? Werden de raderen gebruikt om de sluisdeuren te openen? Maar het zou eigenlijk meer passen bij een overtoom of overhaal.

Figuur 25 Verlaat De Goorn met tekening van rad?

Uit onderstaande akte uit 1733 valt op te maken dat Dankwert Gerbrandsz te Berkhout en Pieter Claasz op de Goorn, als voogden over de drie minderjarige kinderen van Tamis Klaver en Trijn Pieters, in leven wonende op de Goorn, de laatste onlangs daar overleden, verzoeken om openbaar te mogen verkopen (veilen) een huis en erfje op de Goorn, **belend ten zuiden het Verlaat** en ten noorden de erfgenamen van Claas Doefsz (Doeves). Claas en Tamis waren buren op De Goorn en volgens een akte uit 1724 was Tamis schipper.

Het huisje is zeer bouwvallig en derhalve heeft het weinig waarde voor de kinderen en er zouden zomaar onnodige kosten kunnen ontstaan (denk aan reparaties).⁴³

moge worden ge...

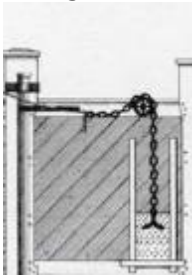
H.

Dankwert Gerbrandsz. tot Berkhout, en Pieter
Claasz. op de goorn wonachtig, als by Staeken
by Staeken, ende de overden desel Staak
aangesteloe voogden (waarvan Confirmatie
waxt sooge by desen) over de drie minoerje
rige kinderen, van Trijn, Tamis Klaver, en Trijn
Pieters, in Leven, overleden op de Goorn, ende
de Laatste in onlange althar overleden, die
Verzoeken qualificatie van H. d. Acht. omme
publicquelyke te mogen verkopen, en naar
Stijle te transporteren, seker huys, ende erfje
staande end gelegen op de Goorn, Voort. belent
te, Trijn, het Verlaat, en ten Noorden
Claas Doefsz (Doeves), ten eynde de penn:
Daarvan procederende te emphyteusen, ter
volvoeringe soo vande d. d. als andere
Schulden des boedels, als hebbende de heij
in sinne qualiteijt. Daartoe geen gerise
penn: onhanden, ent selve huysje ook
is seer bouwvallig, en van geen minste
mit voor laat scrijven

⁴³ ORA 4324/s31, 4-12-1733

In 1780 ging het weer eens fout met het beheer van de sluis. Er kwam veel water de Westerkogge in stromen en daarom werd er een reglement opgesteld door de burgemeesters van de stad Hoorn voor de sluiswachters in De Goorn en Spierdijk. In dit reglement stond o.a.:⁴⁴

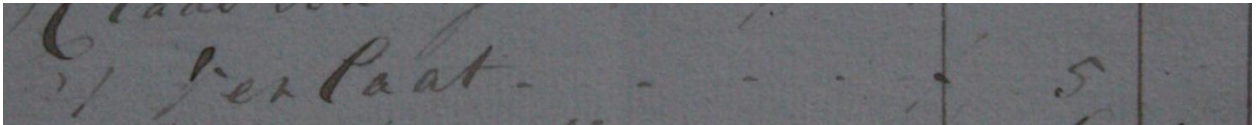
- *“Zal de sluiswachter in de zomer wanneer het water de Westerkogge en het Ursemmerveld de egale hoogte heeft, de sluisdeuren open en vastzetten; wanneer een yder daardoor vrij zal mogen passeren, edog het water aan deen of andere kant hoger zijnde, zal de sluiswachter de sluis toedoen, en dezelve des nachts met de kettingslot sluiten.*
- *Zal de sluiswachter één ijjelijk daardoor willende varen, moeten schutten en ten dien einde voor loon van yder praam, koolschuit als schelvischuit genieten, telkens vier duiten en yder klein schuitje twee duiten. Wel verstaand dat des avonds na tien en des nachtsuren voornoemt sluiswachter dubbelt geld zal mogen te vragen.*
- *Zulende hieran niemand zijn geeximeerd, dan alleen de goedschuit, welke van Alkmaar op Hoorn en vise versa vaart, welke de sluiswachter voor niet zal hebben te schutten. Niemand zal hebben te verstouten deze sluis op enige wijze te beschadigen of te zelfs te schutten op boete van 1 gld ten profijte van de sluis wachter waartoe dezelve bij deze wordt geaccordeert goede toezicht te houden en bij aldien iemand zich hiertegens zoude willen aankanten zal de sluiswachter gehouden zijn van deze persoon ofte personen direkt kennis te geven aan Heren Burg. en aldien iemand tegens deze ordres zouden willen schutten of een rinket (figuur 26) openen, zal de sluiswachter de sluis zowel bij dag als bij nacht met de ketting en slot sluiten.*
- *Zal de sluiswachter gehouden zijn op te passen dat de sluis en rinket doen dicht zijn, en verders dit reglement in alle opzichten te observeren en na te komen op poene van cassatie”.*

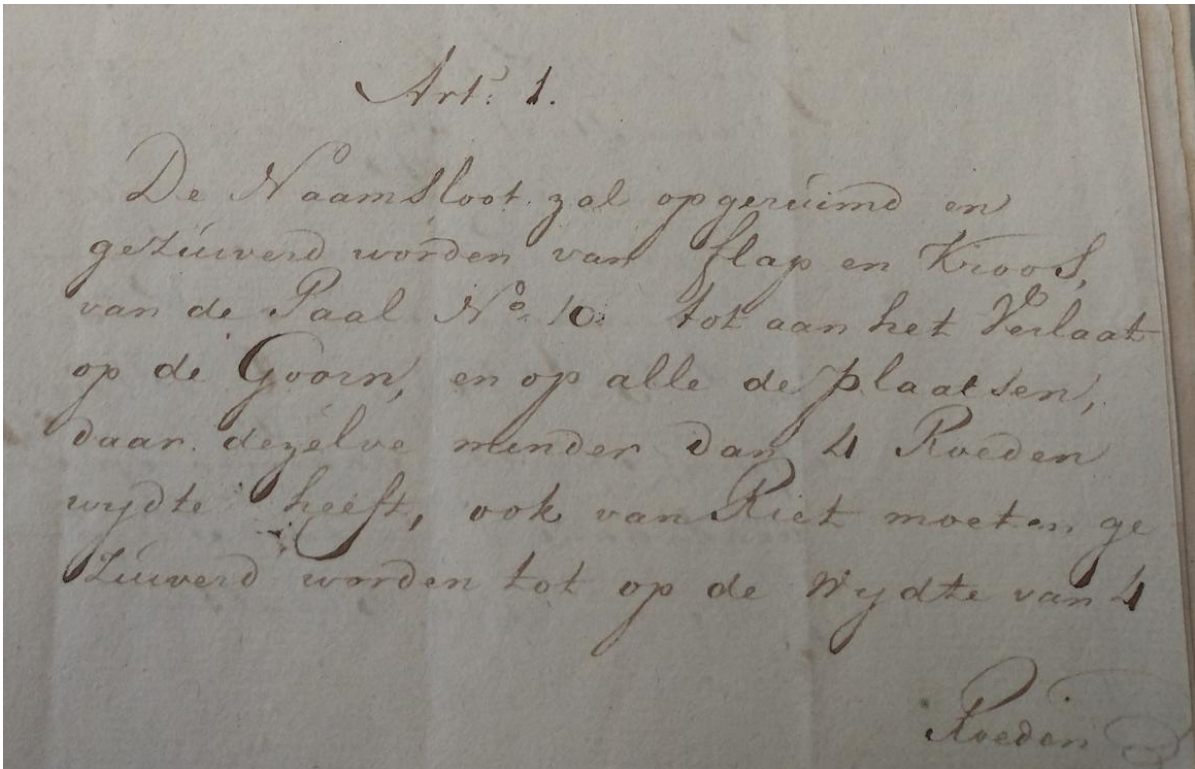
*Figuur 26 * Rinket = luikje zit onder water in sluisdeur en kan worden geopend of gesloten om water in of uit de sluisolk te laten lopen. Andere benaming is klincket.*

⁴⁴ WA, 0348 Hoorn, inv. nr. 162.

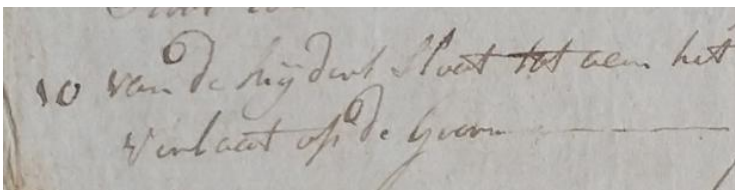
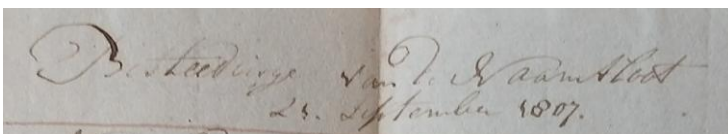
Een aanwijzing die we hebben gevonden van het bestaan van 't verlaat in de Goorn aan het eind van de 18^e eeuw is een vermelding in het molengeldboek uit 1780 van Berkhout. Er moest 5 gulden betaald worden.⁴⁵

Het verlaat werd ook nog gemeld aan het begin van de 19^e eeuw. Er moest onderhoud uitgevoerd worden aan o.a. de Naamsloot.⁴⁶

Uit een aanbesteding van onderhoud aan de waterwegen (Naamsloot) in 1807 valt op te maken dat Hendrik Ots als aannemer 145 gulden bood voor een klus tot aan het Verlaat van De Goorn.

We hebben geen aanwijzingen gevonden dat er tussen 1807 en 1854 nog een verlaat of overhaal was. We hebben wel gezocht naar mogelijke aanwijzingen of verklaringen. Hieronder een opsomming.

⁴⁵ Molengeld boek 1750-1799. Verkregen via https://www.vpnd.nl/nh/berkhout_div.html blz 5.

⁴⁶ 1322. Dorps- en gemeentebestuur Berkhout 1477 – 1925. Inv. Nr. 9.

Al sinds het begin van de zeventiende eeuw begon de Westfriese bevolking geleidelijk af te nemen. Halverwege die eeuw kwam ook de welvaart onder druk te staan. De prijzen voor landbouwproducten begonnen te dalen en de haven van Hoorn zag steeds minder schepen aanmeren. Een tijd van langdurige crisis brak aan. Rampen als de dijkdoorbraak in 1675 en de paalwormproblemen van de jaren 1730 maakten het er niet makkelijker op. Hierdoor was er steeds minder geld voor het onderhoud van bijvoorbeeld sluisen en overtomen. Waar het platteland vanaf ongeveer 1755 langzaam weer in goed vaarwater kwam, bleef het in Hoorn nog lang armoe troef. Aangezien Hoorn voor veel waterwerken verantwoordelijk was, raakten er veel daarvan in verval. Menig overhaal werd afgebroken en menig sluis gedempt. De overhaal van Zwaagdijk is bijvoorbeeld in 1861 afgebroken.⁴⁷

Bovendien, Hoorn had geen belang meer bij de bevaarbaarheid van de Naamsloot. Dit mede door de verbetering van wegen en de jaagvaart. De Naamsloot viel altijd onder de verantwoordelijkheid van Hoorn, maar die schoof dit in deze periode steeds af naar de ingelanden van Westerkogge. Het op diepte houden van de Naamsloot was door Hoorn verwaarloosd. Pas in 1880 is de Naamsloot in handen gekomen van de Westerkogge. Het verwaarlozen van de Naamsloot was toen al zover dat die deels onbevaarbaar was. Tuinders van de Westerkogge klaagden omdat ze de vaart nodig hadden voor het transport van groenten.⁴⁸

Er was in het begin van de negentiende eeuw, na het vertrek van de Fransen 1813, veel onduidelijkheid over het eigenaarschap en verantwoordelijkheid van waterwegen. Waterschappen en polderbesturen bleven bestaan naast de nieuw gevormde gemeentes met een burgemeester aan het hoofd.⁴⁹ Meer duidelijkheid kwam er toen in 1851 Thorbecke's gemeentewet werd ingevoerd, waarin was opgenomen welke bevoegdheden bij de gemeente en welke bij de waterschappen hoorden. Tot en met 1858 werd dit gedaan door het gemeentebestuur. In 1859 werd hiervoor een afzonderlijk bestuur ingesteld: de banne Berkhout. Op 6 juli 1948 besloten Provinciale Staten tot opheffing van de bannen in de Drechterland als gereguleerde waterschappen.⁵⁰

Figuur 27 Waterstaatkundig kaart 1796
(Universiteit Utrecht)

Wij vermoeden dus dat het verwaarlozen van de Naamsloot er dan ook toe heeft geleid dat het verlaat van De Goorn in de periode na 1780 zijn functie verloor en daardoor ook niet meer op historische kaarten is terug te vinden. In die periode werd wel de vaarweg van Hensbroek, Obdam, Spierdijk en de Wogmeer naar de markt van Hoorn nog verbeterd.⁴⁵ We komen de naam van het verlaat in Spierdijk dan ook nog wel op kaarten en geschriften na 1780 tegen. Dat kun je zien op de kaart uit 1796 (figuur 27) die inhoudelijk grote aandacht gaf aan waterstaatkundige onderdelen. Er worden vele verlaten genoemd. Spierdijk staat er op maar De Goorn niet.

⁴⁷ L. Schuijtemaker, *Koeien, kaas, kentering. De agrarische geschiedenis van Oostelijk West-Friesland tot 1811* (Grosthuisen 2018); P. Koenis, *West-Friesland toen en nu. 14 Van vaarpolder naar rijpolder* (Zwolle 2010).

⁴⁸ Kollis, *Berkhout*, 101-102.

⁴⁹ H. Komen, *Droge voeten op vrije grond. De geschiedenis van West-Friesland en Kennermerland in vogelvlucht* (Heerhugowaard 2001) 159-160.

⁵⁰ Westfries archief. Historie werkgebied Berkhout.

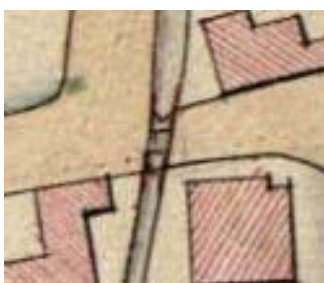
We zien dat het verlaat op De Goorn ook niet meer wordt aangegeven op de kadasterkaart van 1832. Napoleon besluit nl. in 1811 dat Nederland een kadaster moet krijgen. Het Topographisch Bureau van het Ministerie van Oorlog levert in 1823 de 'Choro-topographische kaart' op en is de eerste land dekkende topografische kaart. De Goorn kreeg als kadasterkenmerk: gemeente Berkhout – Baarsdorpermeer sectie F 3^e blad, genaamd Spierdijk.

Hieronder een uitsnede van deze kaart uit 1832 van "De Gooren".

Figuur 28 uitsnede kadasterkaart Berkhout 1832 sectie F (Noord-Hollands Archief)

De plek van het verlaat, wordt in figuur 28, binnen in de rode cirkel aangegeven met gearceerde lijnen. Dit doet vermoeden dat het verlaat toen al buiten gebruik was want op diezelfde kadastrale kaart van 1832 krijgt het verlaat in Spierdijk een andere intekening (figuur 29). Dit lijkt meer op een schutsluis met sluisdeuren. Wat wordt er dan bedoeld met de gearceerde lijnen op de scheiding van Avenhorn en De Goorn? Mogelijk wordt een banscheiding/grens aangeduid. Deze manier van tekenen werd namelijk ook op andere kadastrale kaarten gebruikt.

Figuur 29 uitsnede kadasterkaart verlaat Spierdijk 1832 (Noord-Hollands Archief)

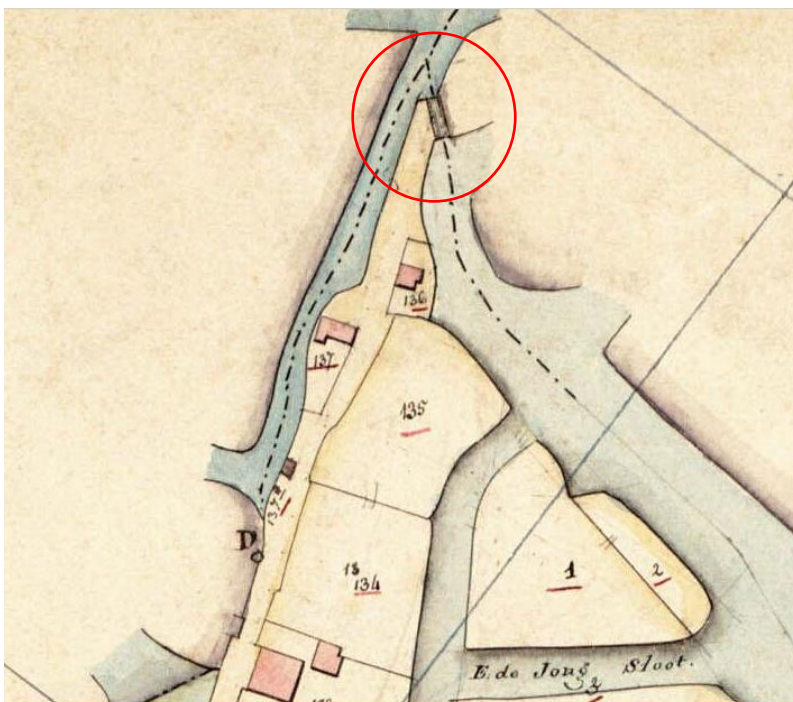
Intermezzo bewoning in 1832 rond de sluis en De Goorn.

Lise Koning, werkzaam bij het Noord-Hollands archief, heeft ons geholpen om inzage te krijgen in de bewoning rond de sluis. Percelen F316 en F317 (figuur 28) grenzen aan de plek waar het verlaat van De Goorn lag. De banscheiding met de Ursemmerpolder zie je als stippellijn. De minuutkaart bij deze percelen geeft aan dat F316 in eigendom was van Albert Groot (figuur 30). F317 en 318 waren eigendom van tuinder Jacob van Diepen. Opmerkelijk op deze kaart, Gerrit Koning was eigenaar van o.a. F321. De plek waar nu eetcafé 70 staat. Gerrit was volgens de minuutkaart ook "kastelij". Hij is een voorouder van Erik.

312	Koning	Gerrit	Kastelij	bekhuut	111	Wekend	57	80	
313	Kont	Jacobus			124	W	18	30	
314	Naan	Klaas	broek	bekhuut	91	W	4	10	77
315	Dijpen	Jacobus	van		60	boomgaard	5	60	5
316	Groot	Albert		bekhuut	109	huus	4	00	
317	Dijpen	Jacobus	van		59	W	4	3	11
318	W	W				Wekend		10	60
319	W	W				W		2	40
320	Groot	Jacobus			360	huus	4	4	27
321	Koning	Gerrit	Kastelij		114	W	4	8	1

Figuur 30 Minuutkaart inwoners Kadastrale kaart 1811-1832: sectie F, blad 012 (Beeldbank Cultureel Erfgoed)

Aan de kant van Avenhorn ('t West in figuur 31) zien we de volgende percelen in 1832. Dit is bekend bij het kadaster onder gemeente Avenhorn Oost Mysen sectie A genaamd Avenhorn. Ook hier is de plek van het (voormalige) verlaat aangegeven met gearceerde lijnen. De banscheiding met een stippellijn.

Figuur 31 uitsnede kadasterkaart 1832 Avenhorn sectie A (Noord-Hollands Archief)

We zien op de bijbehorende minuutkaarten (figuur 32 en 33) dat Jacob Groot eigenaar was van perceel A136 vlak bij het verlaat. 136a is eigendom van de polder Avenhorn. Dit was de Tochtsloot die doorliep tot aan de Naamsloot bij het verlaat. A137 is eigendom van Pieter Koppes en A137a van Jacob Burger.

134	Long	Willelmus Brouwer	2	35 huishoud 36	1680	1680
134	Winn	Winn	2	" Huiskam	1830	
135	Deepen	Jacob Van	landma	Beekhuis 10 1/2	1970	3800
136	Groote	Jacob	Winn	2 26 huishoud 37	2220	2220

Figuur 32 Minuutkaart inwoners Kadastrale kaart 1811-1832: sectie A, blad 006 (Beeldbank Cultureel Erfgoed)

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
136				Winn	De Groot			50	60
137				Koppes	Groot	Landman	Winn	12	12
137				Burger	Jacob			12	
138				Schreber	Winn			63	

Figuur 33 Minuutkaart inwoners Kadastrale kaart 1811-1832: sectie A, blad 007 (Beeldbank Cultureel Erfgoed)

We kunnen vaststellen dat het verlaat (sluis) na 1853 niet meer in functie was en zelfs helemaal verdwenen. Dat baseren we op het feit dat in de Hoornsche courant melding werd gemaakt van het verpachten van "vischwater" aan Cornelis Wals en Aal Broers uit Avenhorn, waar onder ook de sloot naar het voormalig sluisje op De Goorn.⁵¹

5°. De sloot naar het voormalig Sluisje aan de Goorn.

Na die tijd, bijvoorbeeld in 1864 en 1878, staan er advertenties van de gemeente Hoorn waarin percelen gras- en rietlanden ter verhuur werden aangeboden: "*gelegen als voren aan de vaart naar de voormalige sluis aan de Goorn*".

IB. VOOR DEN TIJD VAN DRIE JAREN :

A Een perceel GRAS- en RIETGEWAS, liggende nevens den Alkmaarschen Jaagweg, in de Naamsloot, van de brug bij de Hulk tot aan paal No. gemeente (nog ongemeten.)

B. Een perceel GRAS- en RIETGEWAS, gelegen als voren, aan de vaart, naar de voormalige sluis aan de Goorn, tot paal No. 2 (nog ongemeten.)

C. Een perceel DITO, gelegen als boven (nog ongem.) van paal No. 2 tot aan den Overtoom te AVENHORN.

D. Een perceel GRASGEWAS, aan den Nieuwenweg.

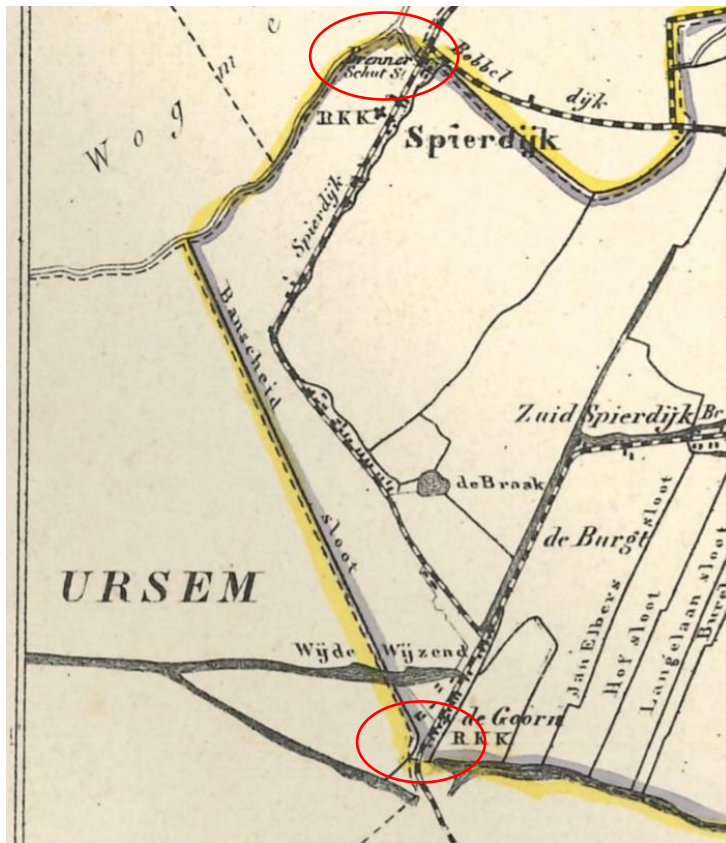
Op onderstaande topografische kaart (1877 – 1904) uit het Nationaal Archief kun je zien dat er geen 'open verbinding' meer is.

Bij de plannen om in 1917 een overhaal of sluis te bouwen werd al aangegeven dat er geen verbinding was tussen de Ursemmer polder en de Westerkogge.¹ Dat geeft aan dat de sluis (verlaat) er niet meer was en wordt ook bevestigd door het feit dat de sluis niet meer is ingetekend op belangrijke kaarten. Kijk je op onderstaande uitsnede (figuur 34) van de waterstaatkundige kaart uit de Gemeente Atlas van

⁵¹ Hoornsche courant 23-9-1854.

Kuyper (1866) dan zie je dat de Brennerschutsluis van Spierdijk daarop wel weer werd genoemd en het verlaat bij De Goorn niet, terwijl je dit van een belangrijke waterverbinding wel zou verwachten.

Figuur 34 uitsnede uit de gemeente-atlas van Nederland van J. Kuyper. Die kwam uit rond 1865-1870 (Noord-Hollands Archief)

Dat zien we ook terug op de uitgebreide waterstaatskundige kaart van 1865 (figuur 35) waarop het verlaat van De Goorn niet werd aangegeven. De overtoom van Avenhorn wordt met een rood balkje aangegeven. Die wordt ook nog in een krant genoemd in 1878⁵². Opvallend is de vermelding van het ooster verlaat bij de Walingsdijk.

⁵² Hoornsche courant 17-3-1878.

Figuur 35 Waterstaatskaart 1865 -ca 1935. 1^e editie blz 19-2 (website stedengeschiedenis)

Verder werd er in de beschrijving van zeeweringen en waterschappen van de provincie Noord Holland wel een waterafscheiding genoemd vanaf het Spierdijker verlaat tot door het gehucht De Goorn. Het verlaat van De Goorn wordt dan niet als specifiek eindpunt genoemd op de scheiding met Avenhorn.⁵³ Dat deed men voor 1780 in vele beschrijvingen wel.

Van het punt, waar zij zich zuidwestwaarts wendt tot aan het Spierdijker-verlaat ligt de Westerkogge weder tegen denzelfden Molendijk aan; van dat Spierdijker-verlaat af tot door het gehucht de Goorn is de straatweg of Spierdijk de waterafscheiding tusschen de Westerkogge en den polder Ursem, welke beide polders verder tusschen den Spierdijk en den Waligsdijk van elkander worden gescheiden door het Zeugedijkje, dat ten laste is van den polder Ursem of van de banne Avenhorn, waaromtrent de opgaven verschillen. Voorts wordt de Westerkogge tegen Schermerboezem gedekt door den Waligsdijk en verder ingesloten door den kunstweg, die door de dorpen Grosthuisen en Scharwoude voortloopt tot den zeedijk.

Er zijn nog meer indirecte aanwijzingen dat het verlaat van de Goorn, met de mogelijkheid van waterlozen, er niet meer was. In de historie van Berkhout lezen we dat in de winter van 1833 er water uit de Ursemmerpolder over het Zeugedijkje in de Westerkogge stroomde, zodat de Grote Waal onderliep. Westerkogge vraagt daarom Avenhorn haar bannegrens met Ursem te verhogen.⁵⁴ Daaruit maken we op dat er geen water meer geloosd kon worden via het verlaat in De Goorn.

Dat zien we ook in 1881 als Westerkogge vraagt aan de polder Ursem om water te mogen lozen. Ursem had de waterhuishouding goed op orde en maalde zelf uit op de Schermerboezem via een stoomgemaal. Westerkogge moest voor het lozen van water in de Ursemmerpolder wel zelf een duiker aanleggen. Wij denken dat, als het verlaat er nog was, die gebruikt zou zijn om water te lozen.⁵⁵

Zo zijn er dus volgens ons allerlei aanwijzingen om aan te nemen dat tussen 1780 en 1854 het verlaat geen functie meer had en verdwenen was.

Komen we uit bij het begin van de 20^e eeuw, waar we dit verhaal mee zijn begonnen. Klachten rond slechte bevaarbaarheid van de poldersloten kwamen minder voor en het polderbestuur was bereidwillig

⁵³ G. de Vries, *De zeeweringen en waterschappen van Noord Holland* (Haarlem 1864).

⁵⁴ Kollis, *Berkhout*, 138.

⁵⁵ *Ibidem*, 74

om problemen op te lossen lezen we in een krant uit 1912.⁵⁶ De marktvereniging wilde wel de overlaadmogelijkheden te verbeteren maar vond zich niet verantwoordelijk. Ook deze vraag werd voorgelegd aan het polderbestuur.

In bespreking kwam in hoeverre de overlaad gelegenheid aan de Goorn zou zijn te verbeteren. Het bestuur heeft een onderzoek ingesteld en acht zich niet verantwoord wegens de hooge kosten verandering te brengen.

Nadat ook nog de secretaris geweest had op de groote moeilijkheden en groote kosten wees een der aanwezigen er op, dat wellicht ook de polderbesturen wel iets zouden kunnen bijdragen.

De Voorzitter deelde mede, dat het bestuur zich tot de polderbesturen zal wenden.

marktterrein te doen plaatsen Een nauwkeurig onderzoek zal door het bestuur worden ingesteld, in hoeverre de overlaad gelegenheid aan de Goorn over den straatweg om van den Ursemmerpolder in den Berkhouter polder over te laden, kan worden verbeterd.

Rond 1913 werd al door de *groenten- en marktvereniging* "De Westerkogge" onderzoek gedaan naar een betere verbinding vanuit de Ursemmerpolder naar de Westerkoggepolder via een sluis of overhaal in Zuid Spierdijk.⁵⁷ Er was een ledenvergadering gepland op 22 maart 1913 bij Arie Bontje.

Marktvereniging "
„de Westerkogge.”

Buitengewone
Leden-Vergadering

op ZATERDAG 22 MAART, des
avonds om 7 uur, bij J. BONTJE
de Goorn.

Bespreking : 4229
De overhaal te Zuid-Spierdijk.

Namens het bestuur :
P. STAPEL Szn., Voorz.
J. P. JANSEN Sr., Secr.

Vanuit het Bannebestuur van Berkhout werd de jaarlijkse schouw in 1913 afgekondigd om de doorvaart van de schuiten te garanderen.

⁵⁶ Nieuwe Hoornsche Courant, 1912-01-30; p. 3

⁵⁷ Onze Courant, 31-1-1913

Schouw.

Het Dagelijksch Bestuur der **Banne Berkhout** maakt bekend, dat de gewone **jaarlijksche Schouw** over alle keur-, heining- en dwars-slooten, gelegen in bovengenoemde Banne, zal plaats hebben op

Woensdag 15 October e.k.

Het Best. verzoekt den eigenaars en gebruikers van landerijen, erven, tuinen en wegen de keur- en dwars-slooten goed te **KROOZEN**, alsmede de Noorder- en Zuidertogten langs Berkhout, Bobeldijk, de Goorn en de Burg, aangezien des zomers vele schuitenvoeders last onder-vinden van kroos en ander voor het varen belemmerend ontuig.

Het Dagelijksch Bestuur voorn.,
J. MOL Jz., Voorzitter.
D. SLAGTER, Secretaris.

2379

Overhaal De Toekomst

Maar landbouwvereniging "de Toekomst" zorgde ervoor dat de overhaal in 1917 gebouwd werd op de historische plek in de Goorn om daar zo weer opnieuw "een verbinding te krijgen van den Ursemmerpolder met de Westerkogge".⁵⁸

Schager courant 11 januari 1917

⁵⁸ Schager courant, 11 januari 1917

Aanbesteding.

Het Bestuur van de Vereeniging „De Toekomst”, gevestigd aan de GOORN gem. BERKHOUT, zal trachten aan te besteden op Dinsdag 27 Maart 1917, des namiddags ten 6 uur, ten huize van den heer A. J. BONTJE, aan de Goorn gem. Berkhout: *

Het maken van een Brug van gewapend beton, in den Spierdijk aan de Goorn gem. Berkhout, waaraan verbonden een Overhaal voor groentetransport met bijkomende werken.

Bestek en teekening à f 2.— per stel verkrijgbaar bij den heer W. KLAVER te Rustenburg, bij wien nadere inlichtingen zijn te bekomen.

Aanwijzing op den dag van aanbesteding des namiddags ten 4 uur.

Goorn gem. Berkhout, Maart 1917.

Jb. BAKKER, Voorzitter.
H. KOPPES, Secretaris.

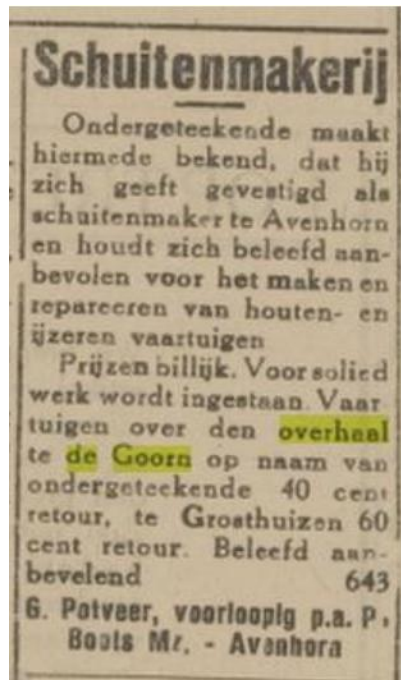
De bouw van zowel de overhaal als de latere schutsluis vond plaats tijdens de beide wereldoorlogen. Gedurende die oorlogsjaren werd de wereldhandel belemmerd door blokkades van de strijdende partijen en dat was aanzet tot het verhogen van de binnenlandse voedselproductie. We zien dat er in 1943 een scheurplicht is voor een deel van het grasland van de boeren. Grasland werd grond voor de landbouw. In dat jaar heeft de coöperatieve land-, tuinbouw- en marktvereniging "Avenhorn en Omstreken" (Veiling A&O) de meeste leden en de aanvoer is op het hoogste punt. Er komt een exportplicht naar Duitsland en er is overbelasting van het transportwezen. Vele producten moesten via schepjes vervoerd worden. Dat maakte dat er behoefte was aan een goed functionerende overhaal (1917) en een sluis (1941) in De Goorn.⁵⁹

Ondanks schaarste aan materiaal werd de bouw van de sluis met metalen schuiven in 1941 belangrijk gevonden. Nog geen anderhalf jaar later werden wel de klokken uit de kerk van De Goorn door de bezetter voor de wapenproductie omgesmolten.⁶⁰

In 1972 was de vaarpolder Ursem verkaveld en het "losse land" verleden tijd. De Westerkoggepolder is in 1973 opgegaan in het Waterschap Westfriesland. Sluiswachter Lenting kreeg eervol ontslag. De familie Potveer maakte voor de sloop nog wat mooie sfeerimpressies van de sluis. Zij hadden ook vanwege de schuitenmakerij een bijzondere band met de overhaal en sluis zoals we zien in een mooie advertentie uit 1926.

Figuur 36 foto sluis fam. Potveer

advertentie: Onze Courant 16 mrt 1926

De metalen sluis schuiven werden afgevoerd. De betonnen sluis kolk is niet weggehaald maar werd gevuld met zand en grond. Het zo vrijkomende perceel werd gedeeld in de lengtes. De grondeigenaren van de aanliggende percelen, Cees Pronk en Nic. Blom kochten elk een deel. Het stuk grond dat opa Groot gratis had afgestaan in ruil voor een hek kwam weer terug.

⁵⁹ N.W. Seuren, *Gedenkboek A. & O. in 't goud* (Avenhorn 1964) 45.

⁶⁰ G. Bary, G. Braks, J. van der Lee, F. van Leerdam en A. Neeven, *"Dat gekke volk daar". 375 jaar dominicanen in De Goorn* (De Goorn 2011) 262.

“Laatste” doorvaart “Lange” Dirk Braas met Marco en Edwin Pronk.

Sloop van de sluis 1976.

1978. De plek waar de sluis was. (gele lijn)

1978. Kinderen fam. Cees Pronk op het ijs. Achter hen de plek waar de sluis was.

De betonnen sluis kolk ligt dus, als laatste restant, nog op de plaats waar het oversteken van de Ursemmer polder naar de polder Westerkogge zo’n 500 jaar geleden begon. Maar er is nog een leuk item. Jos Laan heeft het bord *“verboden aan te raken door onbevoegden”* dat bij de sluis hing bewaard en nog steeds in zijn bezit.

Figuur 37 Bord dat bij de sluis hing.

Dat de voormalige sluis inspireert, blijkt uit het fraaie schilderij van Annemarie Blom. Zij maakte een mooie weergave van de sluis zoals velen het zich nog herinneren (figuur 38). Voor de rest moeten we het nu doen met oude afbeeldingen, kaarten en dit verhaal.

Figuur 38 schilderij gemaakt door Annemarie Blom - Smal.

Wij staan open voor verbeteringen, aanvullingen en andere opmerkingen. Mocht u nog informatie of mooie foto's hebben van de sluis of overhaal neem dan aub. contact met ons op via de Historische Vereniging Hemony.

De Goorn, mei 2026, Frans Blom en Erik Koning.

ⁱ WFA. Toegang 2072 scan 32

ⁱⁱ Vereniging 'De Binnenvaart'. (2022). *Binnenvaarttaal*. Geraadpleegd via <https://www.debinnenvaart.nl/binnenvaarttaal/index.php?woord=f>

ⁱⁱⁱ WFA. ONA Toegang 2077 folio 39 scan 46